

მერაბ ჯვარაცხელია

ზოგადი ბოჰოლოგიკა

მეჩაბ კვარაცხელია

ზობანდ
ტოპონიმიხაზე

თბილისი
2024

დიზაინერი:

დალი ჯვარშიეშვილი

ISBN 978-9941

განმცემლობა
საქართველო

„მეგრელები იმ დროს ქართულად
საუბრობდნენ, ოღონდ იმ ქართულით,
თქვენ რომ დაგავინწყდათ“

ერეკლე სალიანი. პოეტი

დავესესხე ჩემს მიერ პატივცემულ პოეტს ერეკლე სალიანს და ამ გამოთქმამ მომცა ბიძგი, შევსულიყავი ამ თემაში, როგორც არასპეციალისტი. ჩემს თავს მივეცი უფლება, ზოგადად გამეშუქებინა მეგრულენოვანი ტოპონიმის გავრცელების არეალი და აქედან გამომდინარე ჩვენ დრომდე შემორჩენილი „ნიშნულები“, რომელშიც შემოხაზავენ ლაზურ, მეგრულ, სვანურ, ქანურ, ზანურ, ჯავახურ და მესხური ეთნოსების გავრცელების სავარაუდო საზღვრებს.

ეს საკითხი განიხილება უფრო მაღალ პლატფორმებზე, მაგრამ ყველა ამ მკვლევარს აქვს „აქილევსის ქუსლი“ - ამ ზემონახსენები ენების ზედაპირული ცოდნა. მით უმეტეს, რომ დღემდე შემორჩა ამ ეთნოსებისგან მხოლოდ ლაზები, მეგრელები და სვანები. მთავარია, რომ ქანები, ზანები, ჯავახები, მესხები და აქვე მინდა მოვიხსენიო თუბალებიც

- ენებთან ერთად „გააქრო“ ისტორიამ. ლაზურმა საკმაო ტრანსფორმაცია განიცადა და აივსო თურქული და სხვა ენოვანი ბარბარიზმებით. დომინანტი ენების ზეგავლენას ვერ გადაურჩა მეგრულიც. ლიტერატურული ქართული ენის გავლენასაც ...„ВЪ НЕКОТОРЫХ ЗАИМСТВОВАНИЯХЪ ИЗЪ ГРУЗИНСКАГО“... აღნიშნავს ი. ყიფშიძე „გრამატიკა მეგრულ (ივერულ) ენის ქრესტომატიასთან და ლექსიკონთან“. ს. - პეტერბურგი. 1914 (ეს წყარო იქნება ნახსენები მრავალჯერ, როგორც მეგრული ენის კვლევის ერთ-ერთი საწინამშობო მაგალითი). რუსეთმაც „აჩუქა“ მეგრულ ენას უამრავი თავისი სიტყვა და თავადაც ვერ „შეიკავა თავი“ ქართულენოვანი სიტყვების „მორგებით“. მაგალითად, მეგრ. „სვირი“ - მილი, ლულა - СВИРЕЛЬ - სალამური და ქართული სახლი - САКЛЯ (дом горца -მთიელის სახლი) და ბევრი სხვა.

ყველა ისტორიულ „ბიძგებს“ მოაქვს უზარმაზარი ცვლილებები რაც აისახება ენების არსებობაზეც. ქართულმა განიცადა ასეთი ცვლილება „სულ ახლოხანს“ და რამდენიმე ასო-ბგერა გაქრა ქართული ლიტერატურული ენიდან. უსარგებლო გახდა აბსოლუტურად მეგრულ ენას მორგებული, ქართული ალფაბეტის რამდენიმე ასო. ძველ ქართულში იყო 38 ასო-ბგერა, რომლისგან 5 ილია ჭავჭავაძის მიერ განხორციელებული რეფორმის შედეგად ამოღებულია და არ არის მოხმარებაში. მე ვთვლი, რომ ქართულმა

(ფართო გაგებით), რბილად რომ ვთქვათ, იზარალა. მოიგო კი იმ ეთნოსებმა, რომლების ზეგავლენის შედეგად ქართველი ერი „გალარბდა“, ვინაიდან დაკარგა ენის ჟღერადობის რამდენიმე „ნოტი“! მეგრულმა და ლაზურმა დაკარგეს ქალაქდზე ფიქსირების (დანერის) ამ ენებზე ზუსტი ჟღერადობა. გასაგებია, რომ ისინი გამოიყენებდნენ იმ ამოგდებულ ასოებს, მაგრამ ქართველებს უკვე დაავიწყდათ ამ ასოების გამოთქმა. აქ კვლავ უნდა მივაქციო ყურადღება იმას, თუ როგორი ცვლილება განიცადა ქართულმა ენამ, რომლის დამწერლობა შეიცვალა ვითომ უმნიშვნელოდ (სულ ხუთი ასო), მაგრამ დიდად დააშორა ერთმანეთს სამი ქართული ენა. გასაგებია, რომ ამას დასჭირდა 2500 წელი, მაგრამ დღეს გახდა აქტუალური ბატონ ერეკლე სალღიანის, ჩემს მიერ ეპიგრაფად გამოყენებული აზრი - „მეგრელები იმ დროს ქართულად საუბრობენ, ოღონდ იმ ქართულით, თქვენ რომ დაგავიწყდათ“.

ზოგიერთს, ალბათ, გაეცინება! გავა დრო, ხანი და მომავალ საუკუნეებში გაისმის კიდევ ერთი უაზრო კისკისი... ალბათ, ასე - სიცილ-ლილინში გაქრა მსოფლიოს უამრავი, უფრო მძლავრი, დამწერლობიანი ენა! ამ ჩვენ მცირე აზრის ნაწილში დაიკარგა ის პროტო ენა, რომლის აღდგენით დაინტერესდა ინგლისელი ლინგვისტ-მეცნიერთა ჯგუფი. ამაში ეგრეთწოდებული „ფიშკა“ იმაშია, რომ ამ ენის „გა-

ცოცხლებაში“ როგორც ფუძე, მონაწილეობს მეგრული და ლაზური ენები.

ზოგადად ქართულენოვანი ტოპონიმის და გვარების კვლევის დიდი ღვაწლი მიუძღვის ცნობილ ლინგვისტს და ენის მკვლევარს არტემი ივანცოვს თავის პოპულარულ მრავალსერიულ ფილმ-კვლევაში „МЕЖ ДВУХ ИБЕРИИ“ - „ორ იბერიას შორის“. ვისაც აინტერესებს, შეუძლია მოიძიოს ინტერნეტში. საოცარია ის, თუ რამხელა სიყვარულით და პატივისცემით საქართველოსადმი არის შესრულებული ეს დიდი სამუშაო! მიმაჩნია, რომ ყველა ქართველმა და საქართველოში მცხოვრებმა არაქართველმა აუცილებლად ნახოს ეს სერიალი. ამის პოპულარიზაციას ხელი უნდა შეუწყოს ქართულმა მაღალრეიტინგულმა ტელეარხებმა!

ერთ-ერთ სერიაში განხილულია კაბადოკიაში დაახლოებით 2000 წლის წინ არსებული ტუბალების (ტუვალები, თუბალები, თუვალები) მეფე ვარპალავას (ვარფალავა) გამოსახულება, სავარაუდოდ, ჩ. წ. აღრიცხვამდე VIII საუკუნე. რომ ვთქვათ, სახელი მეგრულია ან მეგრულენოვანი - აღმოჩნდება უამრავი სკეპტიკოსი, რომლებიც მოითხოვენ ამის დამტკიცებას. მოდით, დავათვალიეროთ ბარელიეფი და შევნიშნავთ ორ მთავარ ნიშნულს ან და შემკრავ კვანძს. მეფე ვარფალავას მარჯვენა ხელში უკავია ბარაქიანი, მძიმემტევნიანი ვაზის ტოტი, მარცხენა ხელში კი ჯიშინი

(სავარაუდოდ) ხორბლის კონა. რომ დავაკვირდეთ, მტევნები არის მჭიდროდ შეკრული პატარა მარცვლიანი ყურზნის ჯიშის. არსებობს ვარაუდი, რომ ყურზენი („ყ“ურზენ - მეგრულად გამოთქმისთვის ასო „ყ“ უნდა მოვაბრუნოთ 180 გრადუსზე და მივიღებთ ასო ელიფს) იყო გაკულტურებული, უძველეს ხანებში, კოლხეთში და ოქროსთან, სელის ქსოვილთან, თაფლთან და სხვა ნაწარმთან ერთად ექსპორტზე გაჰქონდათ ღვინოც. ეს თემა განხილული იქნება მოგვიანებით უფრო ვრცლად. აღვადგინოთ ამოგდებული 36-ე ბგერა და გამოვა მეგრული გამოთქმა.

36-ე ასო - ელიფი ი. ყიფშიზე „მეგრული (ივერული) ენის გრამსტიკა“. სულ ქართულ ანბანში იყო 38 ასო-ბგერა, მაგრამ ყიფშიძის გრამატიკაში აღფავიტის ასოების რაოდენობაა 37. გამოტოვებულია 37-ე ასო. სრული აღფავიტი არის მეგრულ-ქართულ ლექსიკონებში.

ელიფი („კ“ და „ყ“ შუა ბგერა) გავს რუსულ ბგერას „bl“ გამოთქმულს უფრო მკვეთრად. მეგრულში, აგრეთვე არსებობს ბგერა „bl“,—ს და ასო გავს უსასრულოების აღნიშვნას დაწერილს ვერტიკალურად და არის (ი. ყიფშიძის გრამატიკაში) 37-ე.

ნებისმიერი კულტურული ვაზის ჯიში რომ გადაიჭრას, იგი არ გახმება - ფესვებიდან ამოვა მისი ველური წინაპარი „მწარე“ - წვრილმარცვლიანი და მუქი წითელი ფერის

მტევნებით. თანაც ყველა ჯიშის (შავი, მწვანე, ვარდისფერი, თეთრი) „მწარეს“ ნაყოფი მუქი ნითელი ფერისაა.

ვარაუდით, გაკულტურებული უძველესი ვაზის ჯიში არის შემორჩენილი სამეგრელოში და საერთოდ კოლხეთში და ეს არის „კაჭიჭი“. „კა“ მეგრულიდან არის მარცვალი, „ჭიჭე“ კი პატარაა. ესე იგი „კა-ჭიჭი“ (ჭიჭე) ლიტ. ქართულზე ითარგმნება როგორც წვრილ(პატარა)მარცვლიანი. დავიმახსოვროთ სატყვა „კა“ რომელიც ჩემი კვლევის მიხედვით გამოყენებულია საქართველოს რეგიონის დასახელებაში. ეს იქნება ლოგიკურად განხილული რეგიონების დასახელებების კონტექსტში.

საქართველოში არსებობს წვრილმარცვლიანი ჯიშები (კინწრულა, დირბულა), მაგრამ არც ერთს არა აქვს კაჭიჭის მსგავსი თვისებები. კაჭიჭის ღვინო არის სქელი (ბლანტი), მაგარი არომატის მქონე, მცირე რაოდენობის მირომევა იწვევს სისხლძარღვების გადიდებას, წნევიანებისთვის არასასურველია და რაც მთავარია, ალერგიულია. ამიტომ ამ ყურძნის ღვინოს აყენებდნენ მცირე რაოდენობით და ძირითადად საეკლესიო მოხმზრებისთვის. აუცილებლად იდგმებოდა სახსენებელ სუფრაზე „ტაბაკზე“ („ტაბაკს“ ასევე მიცვალებულზე სახსოვრად განწყობილ სუფრასაც ეძახიან), არაყთან და წყალთან ერთად და სანთელ-საკმეველის ნაკვერჩხლებზე დადების და მიცვალებულების ხსენებისას

გადააქცევდნენ პურზე (ჭირქას გინოუკუნათ ანუ დავხაროთ - „ნაუქციოთ“). ამ კვამლის სურნელებს ამკარად ემატებოდა კაჭიჭის განსაკუთრებული არომატი. შავი ყურძენი კი აუცილებლად იწურებოდა კაჭიჭთან ერთად, რაც ამდიდრებდა ღვინის ბუკეტს. სიტყვა გამიგრძელდა და რაკითხვებიც არ უნდა გააჩინოს მეფე ვარფალავას წარმოშობამ მთავარია ის, რომ მას ხელში უჭირავს საქართველოს ორი მთავარი სიმბოლო ხორბალი და ვაზი.

არგონავტები

არსებობს მტკიცებულებები, რომ კოლხეთი ფართოდ იყო წარმოდგენილი უძველეს, მცირე აზიის ქვეყნების სავაჭრო ურთიერთობებში. აქედან ექსპორტირებული ოქრო, თაფლი, ღვინო, ტყავი, სელის, კანაფის და მატყლის ქსოვილები აღწევს ეგვიპტეს. ისტორიულად ცნობილია, რომ ამ დროს ძალიან ფასობს ღვინო თავის შორ მანძილზე ტრანსპორტირების სიფაქიზის გამო. ღვინის სახმელეთო გზით გადატანის ხერხები ისტორიაში ცნობილი არ არის მაგრამ ჩემი ვარაუდით მიმდინარეობდა რამდენიმე ეტაპად. და ამისათვის საუკეთესო ჭურჭელი იყო ამფორები (ანალოგიური თიხის ჭურჭელი დღესაც არის ხმარე-

ბაში სამერელოში ოდნავ შეცვლილი - კოკა), მაგრამ მათი ნონაც ზრდის ღვინის ფასს. გადატანა, ალბათ, ხდებოდა მარტო წლის ცივ სეზონებში. ცხელ დროს კი, ინახებოდა ამისთვის მოხერხებულ ადგილებში ან იმარხებოდა მიწაში, რისთვისაც იგივე ამფორები (კოკები) იყო საუკეთესო და მოხერხებული. ესეც აძვირებდა ღვინოს და იმის ქონის ფუფუნება ჰქონდა მარტო უმდიდრეს და უმძლავრეს მმართველებს. ცნობილია, რომ ეგვიპტის ფარაონ რამზეს II გააჩნდა ღვინის მარაგი 300 ლიტრის ოდენობით. ეს ხდებოდა ბევრად უფრო ადრე ვიდრე გაჩნდებოდა ბოსფორდარდანელის სრუტე და გაიხსნებოდა ხმელთაშუა და შავ ზღვათა შორის საზღვაო გზა. მოგვიანებით ამ გზით შემოდიან ბერძნები და ტოვებენ პირველ ცნობას კოლხეთზე, იქ არსებულ სახელმწიფოზე და მათ მეფე აიეტზე. და ამათი შემოსვლა ამ სივრცეში არ შეიძლება ყოფილიყო პირველი და ეს მხარე მათთვის ცნობილია, მაგრამ მანამდე ეს გზა არის ხანგრძლივი და სახიფათო, ვინაიდან არის სახმელეთო და გადის მცირე აზიაში გამავალ სავაჭრო გზებით. იმიტომაც ბერძნები მიდიან მაგარ რისკზე და ცდილობენ მიაღწიონ კოლხეთს ნაკლებ სახიფათო და მათთვის უფრო მოხერხებული გზით. პირველი აღწერილი წარმატებული მოგზაურობა კოლხეთში მოახერხეს ბერძნებმა ხომალდით „არგო“.

ამით იწყება საქართველოს უძველესი ისტორიული ქრონიკების ათვლა. „არგონავტები“ ჯერ უკან გაუსვლელი ბოსფორ-დარდანელის სრუტით, ჩქარ და მძლავრ დინების გაყოლებით შემოდიან შავ ზღვაში და აღწევენ კოლხეთს . მათ საბერძნეთში დაბრუნების გზას კი დასჭირდა ერთი წელი - მდინარე დუნაის (ძველი დასახელება მდ. ისტრი) დინების სანინაალმდეგოდ. მდინარის ერთ-ერთ შენაკადით (სავარაუდოდ მდინარე სავა. მ.კ.) ჩადიან დღევანდელ ქ. ლუბლიანამდე მერე „არგო“ თრევით გადააქვთ დაახლოებით 30 კმ. მანძილზე დღევანდელი მდინარე სოჩაში და შედიან ხმელთაშუა ზღვაში დღევანდელ ქ. ტრიესტთან და აგრძელებენ გზას საბერძნეთისკენ. ჩემი ვარაუდით „არგო“ მ. სოჩაში გადაათრიეს მ. სავადან რომელიც არის მ. დუნაის შენაკადი და უერთდება მას დღევანდელ ქ. ბელგრადში. მდინარე სოჩას და სავას სანყისები არიან დაახლოებით 12.5 კილომეტრში. (მსურველებს შეუძლიათ ეს ლოკაცია დაინახონ GOOLE Планета-ზე. სლოვენია. მ. კ.)

იაზონის ეს სახიფათო მგზავრობა, სავარაუდოდ, ხდება ძ. წ. XII-X საუკუნეებში... და ის ბრწყინვალეა და დაგემილი. გათვალისწინებულია გართობა (მომღერალი ორფეოსი) , მამოძრავებელი ძალა (მეომარი ნიჩბოსნები) დაკომპლექტებული იმ დროის ყველაზე ძლიერი ინტერნაციონ-

ალურ გმირებით (ნახევარ ღმერთებით) და რაც მთავარია, გზამკვლევებით, რომლებმაც იცოდნენ გზა კოლხიდისკენ და უკან დაბრუნების მარშრუტიც. ესენი არიან ძმები დიოსკურები, რომლებმაც გზის გარდა (სავარაუდოდ) იციან კოლხური ენა და ასრულებენ თარჯიმნების ფუნქციასაც. დასაბრუნებელი გზის და ამ გზაზე მცხოვრებლების ენას (შეიძლება ენებსაც) ფლობენ ძმები ბორეები ამ ადგილების - ბორეების ტომების მეფის ძეები. ექსპედიციის ყველა წევრი არის მრავალი ფუნქციის პროფესიონალური შემსრულებელი. იმ დროის სპეცრაზმი. დიოსკურებს მე დავუბრუნდები მოგვიანებით. ამ მოგზაურობაში ყველაზე საინტერესოა ის, რომ იაზონმა კოლხეთიდან გაიტაცა სახელმწიფო მნიშვნელობის პერსონა. ჯერ იყო და მეფის ასული აგრეთვე განთქმული კოლხური სელის დამუშავების და ქსოვის მთავარი ტექნოლოგი და ქვეყნის მთავარი ექიმი. და ორივე წოდება სახელმწიფო მნიშვნელობისაა. ამ საიდუმლოებების ცოდნის უფლება ჰქონდა მხოლოდ დედოფალს, მაგრამ რადგან ის გარდაცვლილია, მის ქალიშვილს მიენიჭა დედოფალის ორივე წოდება თავისი სპეციფიკური, საიდუმლო ცოდნებით. ცნობილია, მედეას სახელმა უბოძა კაცობრიობას ტერმინი - „მედიცინა“ და აგრეთვე, აქედან გამომდინარე განთქმული, გვარი - მედიჩი. და მე მიმაჩნია, რომ მედეას სელის დამუშავების და

ქსოვის ცოდნა იყო იაზონის მთავარი მიზანი. „ოქროს სან-
მისიში“ შეიძლება იგულისხმებოდეს „სელის ნართი“ და
არა „ვერძის ოქროს ტყავი“. მე მაქვს ნანახი სელის ნარ-
თი გათეთრებამდე. ის ღია ყვითელი ფერისაა, და მზეზე
ოდნავ გარყევით მართლაც ტოვებს „ოქროს სანმისის“
შთაბეჭდილებას. ზემოთ ვახსენე და კიდევ ვიმეორებ -
კოლხეთიდან ექსპორტზე გადიოდა ღვინო, თაფლი, ოქ-
რო, ტყავი და რაც მთავარია ქსოვილები. ისიც ცნობილია,
რომ ჩ. ნ. მე XVII საუკუნემდე სამეგრელოდან, ახლო აღ-
მოსავლეთში, გაჰქონდათ ტყავი და ნაქსოვი ნაწარმი. მათ
შორის ფასობდა სელის, კანაფის და მატყლის ქსოვილე-
ბი. ამ დროსაც ხდება სამეგრელოს ბოლო ოქროს მონე-
ტების მოჭრა. სელის ქსოვილი იყო საზაფხულო და რაც
მნიშვნელოვანია დოღბენტები, რომლებსაც იყენებდნენ
მიცვალებულების მუმიფიცირებისთვის, კანაფის და შა-
ლის სქელ, თბილ ქსოვილს ხმარობდნენ საზამთრო ტა-
ნისამოსისთვის. ვერ ვიხსენებ წყაროს, მაგრამ დაზუსტე-
ბით მახსოვს, რომ რომელღაც კოლხეთის არქეოლოგიურ
გათხრებში აღმოჩენილი იყო სელის 92 ნომრის ძაფი. ეს-
ეთი წვრილი სელის ძაფის წარმოება, იგივე წყაროს ცნო-
ბით, დღეს შეუძლებელია. დღემდე შემორჩენილია კანაფ-
თან დაკავშირებული ტოპონიმები: კიფნარი და ნაკიფუ.
კიფუ მეგრულიდან არის კანაფი.

ნეილონის გაჩენამდე იყიდებოდა „ბატისტის“ (სელის) გამჭვირვალე, თეთრი პერანგები და იმაზე უკეთესი და კომფორტული, თანაც როგორც დღეს აღნიშნავენ, ეკოლოგიურად სუფთა ტანისამოსი არ ყოფილა.

ინგლისში ქსოვის მექანიზირების განვითარებამ გამოიწვია ქსოვილზე ფასების ვარდნა. აგრეთვე კოლხეთში ბუნების ცვლილებამ გამოიწვია სელის ხარისხის ვარდნა და მისი მოყვანა და დამუშავების შემცირება. ქსოვილების ექსპორტი, რა თქმა უნდა, შეწყდა.

გავაგრძელოთ არგონავტების ექსპედიციის განხილვა და გავიხსენით ამ მითის ტრაგიკული დამთავრება.

... იაზონმა მედეა მიატოვა თავის ორ შვილთან ერთად (სავარაუდოდ) იმიტომ, რომ ექსპედიციის მიზანი და მასთან დაკავშირებული „ეკონომიკური“ პროექტი ჩავარდა. სელმა საბერძნეთში არ გაიხარა ანუ „სელის ნართი“ გამოვიდა უვარგისი ქსოვისთვის. ამაში დარწმუნებას დასჭირდა სამი წელი. სამი წლის მოყვანილი სელი გამოვიდა უხარისხო და გამოუსადეგარი. ნაწარმმა არ გაამართლა მოლოდინი. იაზონი დარწმუნდა, რომ მისი ბრწყინვალე, ძვირი და სახიფათო მოგზაურობა დასრულდა კრახით. მედეას ცოდნა იაზონს საბერძნეთში არ გამოადგა. ამ წყვილის უფროსი შვილი, მგონი, იყო სამი წლის ...

პირველი ბერძნული დასახლებები, შავი ზღვის სანაპიროებზე, ჩნდება ჩვენს წელთა აღრიცხვამდე მე VII-VI საუკუნეებში, მაგრამ ბოსფორის სრუტეში ორმხრივი „მიმოსვლის“ გახსნის თარიღის შესახებ ინფორმაცია ვერ იძებნება. ამ დროს ორი ზღვის დონეები უსწორდება ერთმანეთს და სრუტის დამშვიდებულ წყლებში ჩნდება ინტენსიული მოძრაობა. ამ დროიდან იწყება მოხეტიალე ერების (და აგრეთვე ინდოევროპელების. მ. კ.) ჩამოსახლება შავი ზღვის კომფორტულ ნაპირებზე, უცხოური ქალაქ-კოლონიების დაარსება და ამას აქვს ექსპანსიის ნიშნები. მთავარია ის, რომ ამ მოვლენის წინააღმდეგობის განევა ადგილობრივ მოსახლეობას არ შეუძლია, ვინაიდან ეს ქალაქები მრავლდება და შენდება კომპლექსურად და სწრაფად. დასახლებების მოსახლეობა ჩამოდის ცნობილი, მძლავრი საბერძნეთის და იტალიის ქალაქებიდან თავისი ინფრასტრუქტურით და სამხედრო ძალებით. ასე მოხდა შავი ზღვის სანაპიროების „მშვიდობიანი“ კოლონიზაცია თავისი უზარმაზარი სამხედრო ციხე-სიმაგრეებით...

ჩემი აზრით, ამ სრუტის გაჩენა (გაბზარვა) უნდა მივანეროთ კუნძულ სანტორინზე ვულკანის ამოფქვრევას ძ. წ. მე XVI საუკუნეში და რამდენად ცნობილია, ამ მოვლენამ დედამიწის მასშტაბის კატასტროფა გამოიწვია. ნადგურდება და ქრება ცივილიზაციები. ცნობილია ის ფაქტიც,

რომ ამან გამოიწვია ზოგადად კლიმატის ცვლილებაც. ატლანტიდას ეძებენ დღემდე. კოლხეთის ცივილიზაცია ნელ-ნელა ქრება და ამას ხელს უწყობს უცხო ერების მიერ დაარსებული ზემოთ ხსენებული ქალაქები - კოლონიები. ბოსფორ-დარდანელის სრუტის ჩამოყალიბებით და შავი ზღვის დონის აწევით იფარება უძველესი კოლხური დასახლებები და კულტურული ფენა, რომელიც დღევანდელ ეპოქაში ჯერ მიუწვდომელია. ასსზე მეტი მეტრის სიღრმეებში ჩადირული კოლხეთის გამოკვლევა, ჩვენ დროს არსებული წყალქვეშა აღჭურვილობით, შეუძლებელია. საქართველოს ზღვის ზოლი ცნობილია სიღრმეებით და წყალქვეშა კანიონებით. სოხუმში (მაიაკთან) და ბიჭვინთაში (КаньонАкула. კანიონი ზვიგენი). ერთ-ერთი ზოგადად მიღწევადი არის დიოსკურია, რომელიც „წევს“ ზვის ფსკერზე რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე სანაპიროდან - მიღწევად სიღრმეებში. მეორე ცნობილი უძველესი დასახლება არის „გუენოსი“ ოჩამჩირესთან, რომელიც დაფარულია რუსული, საოკუპაციო სამხედრო პორტის ინფრასტრუქტურით. ზედ დაშენებულია სამხედრო საზღვაო ბაზა, რომელიც იყო და არის მიუწვდომელი არქეოლოგიური გათხრების და კვლევებისთვის. შემორჩენილია ის დასახლებები რომლებიც იყო ზღვის დონის აწევისთვისთვის მიუწვდომელი - ნოქალაქევი, ვანი და ა. შ.

მე გააზრებულად შევედი ამ ისტორიულ ექსკურსში და განვიხილე ბერძნების ექსპანსია შავი ზღვის სანაპიროებზე და კონკრეტულად კოლხეთში. ვაკეთებ დაშვებას, რომ ძმები დიოსკურები შემთხვევით არ იყვნენ „არგოს“ ეკიპაჟის წევრები. ძმების, რომელთა სახელს ატარებდა უძველესი ქალაქი დიოსკურია (დიასკურია)... რომლის ცნობადობა არის დაკავშირებული ბერძენ კოლონისტებთან და აჩენს რამდენიმე ვერსიას:

1. შეიძლება ქალაქ დიოსკურიის დაარსების თარიღების გამოთვლებში არსებობს ცდომილება და ძმები კასტორი და პოლიდევეკე იყვნენ დიასკურიის მოქალაქეები, თანაც გმირობის გარდა ცნობილები არიან ხარების პარვით. იმ დროს საქონლის მოპარვა ითვლებოდა ხელმწიფეებისთვის, დიდგვაროვნებისთვის და გმირებისთვის ნორმალურად. სხვათა შორის ეს „მოღვაწეობა“ დღესაც ითვლება „ჩვეულებრივ“ მოვლენად და არა მხოლოდ კოლხეთის მხარეს... ცნობისთვის ილორის ეკლესიას ერთ დროს ეძახდნენ ილორის წმინდა გიორგი ხარიპარიას (თეთრი ფერის ხარის) სახელობის ეკლესიას და არა ამხედრებული ილორის წმ. გიორგი ცნობადი ხდება ხატზე წმინდანის ფეხებთან მცირე ზომის თეთრი ხარის გამოსახულების არსებობით. და თითქმის საქართველოს რუსეთის საზღვრებში აღმო-

ჩვენამე აღდგომის წინა ღამეს ილორის ეზოს კარიბჭე იკეტებოდა დადიას თანდასწრებით და მისი ბეჭდით ილუქებოდა. აღდგომის დილით ბეჭდის მოხსნის და კარის გაღების შემდეგ ეკლესიის ეზოში აღმოაჩენდნენ თეთრ ხარს. ტრადიცია იცვლება მე XVII ს. და ხარები არის სხვადასხვა ფერის. ამას მიაწერენ იმას, რომ კოლხეთში არ ჩნდებოდა თეთრი ხარები.

2. დასაშვებია - რომ „არგოს“ დროში უკვე არსებობს დიოსკურია.
3. ხომ არ დარჩნენ ძმები კოლხეთში, ვინაიდან იაზონს უკვე არ სჭირდება მათი უნარები და დააარსეს დასახლება, რომელსაც მერე დაერქვა ძმებ დიოსკურების სახელი? მით უმეტეს ლეგენდის მიხედვით, ცოტა მოგვიანებით, დიასკურები - ძმები პოლიდევეკი და კასტორი არ იძებნებოდნენ არც მკვდრებში და არც ცოცხლებში. არ გიჩნდებათ ეჭვი რომ ისინი იმყოფებოდნენ ჯადოსნურ კოლხეთში ...

დიოსკურია

ყველა ეს ვარაუდი აქტუალურია... მოდით მეგრული ენის გამოყენებით განვიხილოთ ეს სახელი. და მერამდენედ წარმოვადგენ ჩემს ვერსიებს და მკითხველს ვუტოვებ გაცნობის და შეფასების საშუალებას.

დავშალოთ დასახელება. დიოსკურია. გავაკეთოთ პირველი დაშვება და ოდნავ შევცვალოთ სიტყვა, გავხადოთ დია სკურია. ეს ჯდება მეგრული ენის გამოყენების ფარგლებში. სამეგრელოში დიდად ცნობილია ეს სიტყვა - დია ჩქიმ, დია სქან, დია მუშ, დია სქუა, დია სქუეფ, დია სქუალეფ და „დავაგვირგვინოთ“ - დია სკურეფ, დიო სქუეფ, დიო სქურეფ. ითარგმნება ეს სიტყვები - დედა ჩემი, დედა შენი, დედა მისი, დედა შვილო, დედის შვილები, დედა სანყისეზი. განსაკუთრებულია სიტყვა სკური (დია სკურეფ), რომელიც არის დღევანდელი სამკურნალო კურორტის სახელი. მაგრამ მეგრულში ხშირად გამოიყენება მნიშვნელოვანი წყაროს აღსანიშნად და რეგიონში არსებობს უამრავი სკურები და სკურჩა (სკურ ჩე - წყარო თეთრი. ცნობილია, რომ ყველა მინერალური წყარო ამოდის მეტნაკლებად გაზირებული და გაზის ბურთულები მას აძლევს თეთრ შეფერილობას, ამიტომაც წყაროს (მინერალურს) ემატება ფერი „ჩე“, - თეთრი, რომელიც ტრანსფორმირდა „ჩა“-დ. და ყველგან არის დაკავშირებული რომელიმე წყაროსთან. ამიტომ

ასოცირდება წყაროს სანყისთან. ოდნავ შეცვლით „დია სქუეფ“ და „დია სქურეფ“ ან „დიო სკურეფ“ (მეგრულში - სქუა და სკუა ერთი და იგივეა) - რჩება სიტყვის უღერადობა და რაც მთავარია მნიშვნელობა - დედის შვილები - ანუ ძმები (დები). ეს აღვნიშნე მე მაღლა... „ენის გამოყენების ფარგლებში“.

სეზასტოპოლისი

დია სკუეფ - დია სკურეფ - დია სკურია. დიოსკურია. მაღლე ამ ქალაქს დაერქმევა სეზასტოპოლისი ანუ სევესტოპოლი და მოხვდება ეს იგივე ბერძნების მეშვეობით. SEBASTO ანუ სეზასტო (ბერძნულიდან) ნიშნავს „პატივცემულს“ გამოდის, რომ ძველ ბერძნებს „შესძულდათ“ დასახელება და ქალაქს გადაარქვეს „სეზასტოპოლისი“ ანუ „პატივცემული ქალაქი“. მაგრამ, რომ გავაკეთოთ მეცნიერებში ხშირად მიღებული „დაშვებების კასკადიდან“ მარტო ერთი და ვივარაუდოთ, რომ იცოდნენ ან გაიგეს „დიოსკურიის“ არა ბერძნული წარმოშობის შესახებ, შეუცვალეს ბერძნულით და ქალაქი გახდა შემდგომში უკვე „პატივცემული ქალაქი“... ანუ სეზასტო პოლისი. ამდენი ...წყაროების გადათვალი-

ერების შემდეგ მეც გამიჩნდა ცოტა წახუმრების ხასიათი. ასეთი რალაცა დამემართა ახლახან ერთი 700 ფურცლიანი „მეცნიერული“ მაკულატურის გაცნობის შემდეგ. ან და რა გინდათ? ამ ქალაქის პირველი დასახელებიდან მეორემდე კაი ხანი კი გავიდა! ტრადიცია შეიცვალა. უქვე ხალხი ვერ ასწრებს დასახელების დამახსოვრებას... გადარქმევამდე. ცხუმ, ცხუმი, სოხუმ, სუხუმ-კალე, სოხუმი, აყვა („აფსუებს აყვა“), სუხუმ ... გავაგრძელოთ ეს თემა და გადავხედოთ არქანჯელო ლამბერტის : „კოლხეთის აღწერა , რომელსაც ამჟამად სამეგრელოს ეძახიან“ . წიგნის მეორე (2) გვერდის პირველი აბზაცი„Риони также отделяет Мигрелию от Гурии и потом тихо впадает в море близ Севастополя, который в глубокой древности представлялся прекрасным городом, а ныне находится весь под водой . Границей Колхиды со стороны абхазцев или абасков служит река, называемая туземцами Кодором (Coddors), а, по моему мнению, он и есть древний Коракс.“ ... „რიონი აგრეთვე ყოფს სამეგრელოს გურიისგან და შემდეგ მშვიდად ჩაედინება ზღვაში სევასტოპოლთან ახლოს, რომელიც უძველეს დროს წარმოადგენდა უმშვენიერეს ქალაქს და ამჟამად არის, მთლიანად, წყლის ქვეშ. კოლხეთის საზღვრად აფხაზების ანუ აბასკების მხრიდან არის მდინარე, რომელსაც ტუზემელები ეძახიან კოდორს და ჩემი აზრით ის არის ძველი კორაკსი (ყორასი. მ. კ.).

დააკვირდით, რომ ქალაქი არის ნახსენები ქ. ფოთთან. ამას წერს ის, ვინც ამ ადგილებში ეწეოდა სამისიონერო მოღვაწეობას რომის პაპის სახელით. ამ მხარეში ცხოვრობდა 1635 წლიდან 1653 წლამდე და საკმაოდ ზუსტად აქვს აღწერილი ეს რეგიონი. თანაც დაზუსტებულია სამეგრელო-აფხაზეთის იმ დროინდელი საზღვარიც. აფსუებს იმ დროს უკვე ჰქონდათ დაკავებული აბჟუა და სამეგრელო – აფხაზეთის საზღვარი გადაიწია კელასურიდან მდ. კოდორზე.

აქვე მინდა მოგახსენოთ რომ პტოლომეოსის მე-2 საუკუნის ძ. წ. რუკაზე „TABVLA SARMATIAE VIRIVSQVE DACIAE CAVCASI SECVNDVM CL . PTOLOMAEVVM“ . (პტოლომეის რუკა). Sebastopolisi აღნიშნულია Phasis (რიონის) შესართავთან შავ ზღვაში (Pontu Evxinus). თანაც ამ რუკის მიხედვით სებასტოპოლი არის განლაგებული ლაზეთ -სომხეთის საზღვარზე?! საზღვარი ჯერ მიჰყვება მდ. ფაზისს (რიონს) და გრძელდება მდ. Cyrus (მტკვარის) გაყოლებით. დიოსკურია კი აღნიშნულია მდ. Hippus-თან ანუ ცხენთან (ცხენწყართან) და მდ. Corax (ყორასი -კოდორი) არის განლაგებული დიოსკურიის DIOSCURIAS ჩრდილოეთით, თანაც საკმაოდ მოშორებით ქალაქიდან. მარტო ეს არ არის ამ რუკის ხარვეზი! რომ დააკვირდეთ შეამჩნევთ. აქედან გამომდინარე ჩნდება კითხვა: რამდენად სანდოა იმ „ძვე-

ლების“ რუკები ან ცნობები იმ ადგილებზე სადაც ისენი ფიზიკურად არ ყოფილან და გაუგიათ ამ ერებზე „გაფუჭებული ტელეფონის“ პრინციპით ... მოსმენილის... მონაყოლიდან... ?! მეგრულში არის გამოთქმა „მიმ ჩიქახე სო მიშახე“ ანუ „ვისი ჩიქახე (ჩიქავას ასული) სად შუაში ზის“ ანალოგია კახური მწარე განოთქმის „სად ერეკლე და სად“ მით უმეტეს ამ მასალებით, როგორც აბსოლუტური ჭეშმარიტობით, ხალხების (ერების) დასახლებების ადგილების შესახებ, დღესაც ოპერირებს ზოგიერთი „ჭეშმარიტი ისტორიკოსი“. ამ სიტუაციას კარგად ახასიათებს კიდევ ერთი რუსული გამოთქმა „Три П“ რომელიც ითარგმნება - „სამი პ“ (ПОЛ, ПОТОЛОК, ПАЛЕЦ) - იატაკი, ჭერი, თითი! ეს გადანერა და უწყვეტი „ძველების“ ციტირებას ხომ არ ჯობია მეცნიერებმა გამოიყენონ დღეს არსებული გამოკვლევის ახალი მეთოდიკა. ჩემთვის კი ჰაერში ჩამოეკიდა კითხვა... სად მდებარეობდა ქ. სებასტოპოლისი? HIPPIUS-თან თუ PHASIS-თან! აქვე მინდა მოვიყვანო ახლახან გამოქვეყნებული სტატია:

Genetic Analysis of Migrelians Reveals Loong - Term Continuity of Populations in Western Georgia (Caucasus) მეგრელების გენეტიკური ანალიზმა გამოაჩინა პოპულაციის მემკვიდრეობის ხანგრძლივი უწყვეტობა დასავლეთ საქართველოში (კავკასია).

ეს შეეხება კვლევების თანამედროვე მეთოდების გამოყენების თემას. მოგვიანებით შესაძლებლობისდაგვარად ეს მასალა იქნება განხილული. მაგრამ მკითხველს აქვს შესაძლებლობა ვრცლად გაეცნოს ამ კვლევას ინტერნეტის მეშვეობით.

ცხუმ

ისტორია გრძელდება და ქალაქ დიოსკურია-სებასტოპოლს უჩნდება ახალი დასახლება ცხუმ და მხოლოდ ეკლესიის წიაღში ინახება მისი ზუსტი დასახლება - ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია. ცხუმ-ი სადაც ასო „ი“ (... в некоторых заимствованияхъ изъ грузинскаго... И. Кипшидзе) (...ზოგიერთ ნასესხებებში ქართულიდან... ი. ყიფშიძე) არის ქართული დანამატი ყველა დღევანდელ მეგრულ ტოპონიმიაში: ზუგდიდ-ი, სენაკ-ი, ხობ-ი, სოხუმ-ი, ფოთ-ი (ფუთ) და ასე შემდეგ.

ეს დასახლება გახდა განხილვადი და საცდელი იმისთვის, რომ აეხსნათ მისი წარმოშობა და ახსნა არა მეგრულ ენაზე ან და ყველაფერი არის მარტივი და დევს ზედაპირზე - თვალწინ.

მეგრულ ენაში არსებობს მრავალი ერთასოიანი (ერთგერიანი) სიტყვა და დასახელება, რომელიც ახასიათებს ამ ენას. მაგალითად: ერთასოიანებში არის ორი ხის დასახელებები. ეს არის „გ“, რაც არის „თელა“ და „ც“, რომელიც ნიშნავს „ცაცხვს“. ც-(ცაცხვი) სამეგრელოს ერთ-ერთი საკულტო ხეა და შედის ურფხელ (უთხოვარ, ურთხმელ), ბზაკალ (ბზა), ჭუბურ (ნაბლი), ნეძ (ნიგოზის) და ნიფურ (ნიფელის) სიის მწკრივში. ცაცხვის მერქნისგან ითლებოდა სამზარეულოს ყველა ჭურჭელი: სასმისები, სუფრის უბრალო და ღრმა თეფშები, კოვზები, ღუმუშ (ღომის) საზელი ჩოგან (მეორე დასახელებაა ხვარჩინ), არსებობდა სპეციალური გრძელ ტარიანი მანვნის კოვზები, რომლებიც კეთდებოდა, აგრეთვე, ვაცის რქებისგანაც, ფიალები და ფქვილის, ყველის (ჩაფ, ატარ, დერგ), მწნილის შესანახები. მთავარი ადგილი ამ სიაში ეკავა „მეფეს“ - ოჭნახს -ყურძნის საწნახელს. ამ ხის მერქნის გამოყენება განპირობებულია იმით, რომ ის უძლებს დასველება-გაშრობის ციკლებს. არ იზარება და არ სკდება, აგრეთვე არ გააჩნია შიდა პიგმენტი, ანუ არ ღებავს ნებისმიერ სითხეს და ქსოვილს. მისგან აკეთებენ „სასადილო“ და საყოფაცხოვრებო ავეჯს - ტაბაკს და კველებს. დაბალ მაგიდას - ტაბაკს იმერლები ეძახიან ტაბლას და კველა სამფეხა სკამია. სადილის შემდეგ ტაბაკ იფხიკებოდა, ირ-

ეცხებოდა და ფეხებით ერჭობოდა ფაცხის კედელში კველებთან ერთად.

აქვე მინდა მივაქციო ყურადღება სიტყვა „ფანჩატურს“, რომელიც მეგრული სიტყვა ფაშატურიდანაა წარმოშობილი. ფაშატ მეგრულიდან არის მოზრდილი კვიცი და ფაშატურ არის ხის ფოთლიანი ტოტებით (ფეშერ-იდან) ან ჩალით გადახურული დროებითი სადგომი, რომელსაც აგებდნენ მიცვალებულის ბოლო განსვენების ადგილთან და იმის სიმბოლო იყო, რომ ის ამ ფაშატს (ცხენს) თან გაიყოლებდა საიქიოში. უძველეს დროს ამ ფაშატს (ცხენს) კლავდენ და მიცვალებულის ახლოს ასაფლავებდნენ. მაგრამ მოგვიანებით ფაშატი გახდა დაკრძალვის რიტუალის შემადგენელი და განუყოფელი ნაწილი, მიცვალებულის სქესის მიუხედავად. ფაშატურ-ფანჩატერი. ეს ისე... მომაგონდა... ფანჩატურის ჟღერედობის და სიტყვის ფუძის გამო... ეს ტრადიცია გაქრა, მაგრამ იშვიათად მიცვალებულის საპატივცემლოდ, შესამჩნევ ადგილას აყენებენ მის მანქანას. მე, კიდევ, მოვესწარი ფაშატურის აგების ცერემონიას ვინაიდან ამ „საქმიანობაში“ აუცილებლად მონაწილეობდნენ ბავშვები და მოზარდები.

დავუბრუნდეთ ც - ცაცხვს. ამ ხეს რგავდნენ საპატიო ადგილებში: ეკლესიების ეზოებში, დასახლებების ხალხმრავალ ადგილებში და, რა თქმა უნდა, სასაფლაოებზე

სადაც ძირითადაცაა დღემდე შემორჩენილი, სადაც ინამუსეს და არ დაჩეხეს საწნახელების (ოჭნახების) დასამზადებლად.

მარტო არ ირგვებოდა საცხოვრებელთან, ოდებთან იმიტომ „რომ ცაცხვზე, მეგრელების რწმენით, ანგელოზები არიან შემეყუდროებულნი და მისი მეზობლობა სახლთან ითვლება მკრეხელობად“ - იუნყება არქანჯელო ლამბერტი თავის წიგნში. აგრეთვე ხეს საკრალურობას მატებს ის, რომ იყო თაფლის ხე და მეგრულ, მუხურის, გრძელხორთუმიან და უძველესი მესხურ (დღევანდელ ზემო აჭარის) ენდემურ ფუტკრებთან ერთად წარმოადგენდა კოლხეთის თაფლის და სხვა მეფუტკრეობის პროდუქტების წარმოების ფუძეს. აქაური თაფლის ექსპორტი ცნობილია უძველესი დროიდან. არ შემოიძლია აქვე არ მოვიყვანო იმის ირიბი დასტური რომ ზემო აჭარაშიც იყო სოფლებში შემორჩენილი უძველესი, ხანდაზმული ცაცხვები.

ცნობილია, რომ ლავრენტი ბერიას საქართველოში მოღვაწეობის დროს პარტიულ თანამდებობაზე დასანიშნ პიროვნებასთან ჰქონდა პირადი, გაცნობითი შეხვედრები. კანდიდატს იბარებდნენ ბერიასთან, თბილისში. ეს პროცედურა აღწერილია ჩემს წიგნში „Три поколения“ (სამი თაობა) და არ განვმეორდები. ოთხმოციან წლებში ერთი ახლო კაცი იხსენებდა: „დანიშენიდან სამი თვის შემდეგ“ (ესეც იყო

„რიტუელის“ გაგრძელების პროცედურა)... „გამომიძახეს ბერიასთან“ - ყვებოდა უკვე ხანშესული, დარბაისელი მამაკაცი. „ჩემი შესვლისას ლავრენტი, ადგილიდან წამოდგა მოემართა ჩემსკენ, ხელი ჩამომართვა და დასაჯდომი ადგილი მიმინიშნა. თვითონაც დაჯდა. ერთი კითხვა, რომელიც დამისვა დღესაც ჩაბეჭდილია ჩემს მეხსიერებაში. ის ეხებოდა ხულოს რაიონს, სადაც მე ვიყავი რაიკომის პირველ მდივნად დანიშნული (მე დამავინწყდა სოფლის დასახელება, მაგრამ ამას არა აქვს ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა). - „სოფელ... რა არის ყველაზე შესანიშნავი?“. სუნთქვა ჩამეკეტა. არ ვიცოდი პასუხი. იმ სოფელში არც ვიყავი წამყოფი. სიჩუმე არ გაგრძელდა ბევრ ხანს. - „ჰო, თავისუფალი ხართ“ ... სანამ ჩამოვედი პირველ სართულზე, გასასვლელთან მიცდიდა ქალი, რომელმაც დაცვასთან მომანოდა ჩემი თანამდებობიდან გათავისუფლების საბუთი. გარეთ რომ გამოვედი ცივი ოფლით გაჟღენთილმა ტანისამოსმა გამომაფხიზლა. იმის შემდეგ, რამდენიმე ხანი, დაპატიმრების შიშის ჩრდილი დამსდევდა. მაგრამ სახლში ჩასვლის მეორე დღესვე, მალულად, მეგობრის მანქანით გავემგზავრე იმ სოფლის სანახავად. სოფელში არც მოგვინია ჩასვლა, ვინაიდან შორიდან დავინახეთ სოფლის ცენტრში მდგარი უზარმაზარი ულამაზესი ხე. როგორც მერე გავარკვიე ეს იყო უძველესი ცაცხვი.“ ...ეს მონათხრობი გავიხსენე იმ-

ის დასტურად, რომ ცაცხვის კულტი, ალბათ, არსებობდა მთელ კოლხეთის სივრცეში.

ც ხუმ. ც - მეგრულიდან არის ცაცხვი და ხუმ ითარგმნება ქართულზე როგორც ხმელი (გამხმარი) და ამ ტიპის, შედგენილი ტოპონიმები ტრადიციულია ლაზურ-ჭანურ-ზანურ-მეგრულ სივრცეებში. მაგალითად: ხუმ უშქურ (სოფელი აფხაზეთში. აფსუებმა სახელი შეუცვალეს). ხუმ - ხმელი და უშქურ არის ვაშლი ანუ ხმელი ვაშლი.

ცხუმ არის ცაცხვი ხმელი ან და ხმელი ცაცხვი. როგორც ინებებთ ბატონებო! სხვათა შორის, სოხუმში ცაცხვების სიმრავლით იყო ცნობილი სადგურ ბარათაშვილის მიდამოები და ჩემი ბავშვობის მეხსიერებაში ჩარჩა უზარმაზარი მობერებული ცაცხვი სადგურის პლატფორმაზე ასასვლელ კიბეების მახლობლად. აგრეთვე იმ ფერდობზე რამდენიმე ოჯახს ყავდა ფუტკრები. ც ხუმ - რატომ უნდა განიხილებოდეს ეს დასახელება სხვა ენებზე, როდესაც ნებისმიერი მეგრული ენის მცოდნე ერთი თვალის გადავლებით გადათარგმნის ამ ტოპონიმს. და ამას არ სჭირდება სხვა ენოვანი სიტყვების ყურით თრევა და „მოჭიმვა სასურველ შედეგზე“. სხვათა შორის ამ ქალაქს ერთ დროს „PORTO MEGRELO“ -საც ეძახდნენ. როდესაც დღევანდელ მდ. კელასურიდან ენგურამდე გაჭიმული მაღალი, ქვის კედელი იცავდა სამეგრელოს, ეგრისის ან რაც გინდათ

ის დაარქვით, მით უმეტეს ყველა ძველ რუკაზე სამეგრელო აღნიშნულია ერთი და იმავე ადგილზე და გაუგებარია აღნიშნულ ტერიტორიებზე სხვა ენოვანი ტოპონიმების არსებობა, გარდა მეგრულისა. რომ კიდევ ერთხელ დავუბრუნდეთ ც-ს (ცაცხვის) თემას. გავამახვილებ ყურადღებას რომ აფსუებს აქვთ რცხილასთვის მინიჭებული წმინდა ხის წოდება - სახელმწიფო დონეზე. კოლხეთში და მით უმეტეს სამეგრელოში რცხილა - ცხიმურ - რან ითვლება ყველაზე საუკეთესო შეშად, ვინაიდან სველიც კარგად იწვის. ტოპონიმიაში გამოიყენება არაა ცნობილი. ხეების სიაში უკავია ადგილი არყის ხის (ბერიოზა) გვერდით. სწრაფად მზარდია და უძლებს ტოტების დიდი რაოდენობის ჭრას (მეგრულად - ცხონტუას). გაზაფხულზე მისი ნორჩი ფოთლიანი ტოტები გამოიყენება ციკნების გამოსაკვებად (ისე ცნობისთვის. არსებობს რამდენიმე მეგრული ენდემური ჯიშის თხა. ინფორმაცია იძებნება ინტერნეტში. ეს ადასტურებს იმას, რომ ამ სივრცეში მეგრელებმა უძველესი დროიდან მოაშინაურეს გარეული თხა. არაფერი რომ არ ვთქვათ კვარაცხელიას ჯიშის ძროხაზე). მერქანი გამოიყენებადია მშენებლობაში. ალბათ, ვინმე იტყვის, რომ უარესი ხეა თხმელა და შეცდება. თხმელა გამოიყენებოდა უძველესი წყლის დრენაჟების მოსაწყობად ჭაობიან ადგილებში, რაც არის დადასტურებული არქეოლოგებოს მიერ. თხრიდნენ

ღრმა ორმოებს, ფსკერს ავსებდნენ თხმელის ტოტებით და მერე ზევით აყრიდნენ მიწას. ამგვარი სადრენაჟო სისტემები აღმოჩენილია არქეოლოგების მიერ და დასახელებულია კოლხურით . საუკუნეების განმავლობაში, აღმოჩენილ ტოტებს, ჰქონდა შენარჩუნებული სიმკვრივე და დრეკადობა. ნყალში არ ლპება.

ვიმეორებ - ამ რეგიონის ყველა ტოპონიმი იძენს სემანტიკურ აზრს მხოლოდ მეგრულ ენაზე. და თუ არის განსხვავებული შემთხვევები, ისინი წარმოადგენენ ბოლო საუკუნეებში ამ ადგილებში არაადგილობრივი მოსახლეობის გამოჩენას ან ეთნოსური ცვლის შედეგს. ხდებოდა ახალი ენების გაჩენით და ამ ენების აბორიგენული ენის გამოთქმის განსვავების გამო. დღეს ტოპონიმების შეცვლა ხდება მიზანმიმართულად რათა წაიშალოს აბორიგენული მოსახლეობის ისტორიული კვალი ამ ტერიტორიებზე. გრძელდება საბჭოური პერიოდის პრაქტიკა. იმ დროს უძველესი ტოპონიმები უცებ გადაიქცა სხვადასხვა „გზებში - სოციალიზმიდან კომუნიზმამდე“ ან და „ახალშენად, არაშენდათ, ოქტომბრად, პირველ მაისად, კიროვად, ორჯონიკიძედ მიკოიანად და ღმერთმა უწყის რათ... ეს გრძელდება დღესაც - უნიჭო თარგმნის ან დასახელებების უაზრო სიტყვებით შეცვლით. ...გადავხედოთ სოხუმის შემოგარენ დასახელებების დასახელებებს. აჩაღარა, ბირცხა, კელასური, თხუბუნ,

ბალმარან, კაშტაკ, მაჭარა, გულირიფში (მეგრულად გურ-ლიფში), ბაბუშერა-ბაბ შარა), მთა შხაბარდ და ა. შ. აჩადარა. აჩადა, აფსუურად ვირია და გამოდის რომ დასახელება ქართულზე ითარგმნება როგორც სავირე. მაგრამ მეგრულის გამოყენებით მივიღებთ სულ სხვა და თანაც ლოგიკურ შედეგს. დასახლება ცნობილია უამრავი ჭადრებით, რომელსაც მეგრულად ჰქვია ჭანდარ და ამ ადგილსაც ეძახდნენ ოჭანდარეს (ჭადროვანს). შევადაროთ აჩადარა და ოჭანდარე (აჭანდარა, აჭადარა - აჩადარა). შედარებისთვის იგივე „გამარტივება“ ან „მორგება“ შეიმჩნევა ჩვენს ირგვლივ. მაგალითად: „ოკოჩე“ გახდა „ოკაცე“ (კოჩი მეგრულიდან კაცია), „ნაოხვამუ“ (ნაეკლესიარი) - გახდა „ნამოხვანი“, „ხვამლე“ - ხვამილ რე (დალოცვილია) და ასე შემდეგ. ეს ორი ტიპის

ბირცხა, მეგრულიდან არის ფრჩხილი ანუ პატარას სიმბოლი (ბირცხაშ ხელა -ფრჩხილის ხელა). სოხუმიდან კარგად ჩანს ორი მთა და ერთის დასახელებაა შხაბარდ ... ეს დასახელება არ მოგაგონებთ მეგრული მთის კურორტის დასახელება ლეზარდეს (ლე ბარდე. ბარდ: ეკალით - კალიათ - კურკანტელით - სასპარელით გადახლართული ხეები და ბუჩქნარი) ბარდიანი ადგილი და შხა ბარდ არის - შქა ბარდ ანუ შუა ბარდი. ამ მთის ირგვლივ არის გაუსვლელი, გარეული წყი-ს (რწყავის) გადახლართული, გაუსვლელი

ტყე. ვარ იქ სანადიროდ ნამყოფი, დეკემბრის ბოლო დღეებში, და დავდიოდით მჭიდროდ გადახლართულ ბუჩქნარის გადაფარებულ მოყინული თოვლის „საბანზე“. ადგილობრივი მონადირეების რჩევით ასეთი გადაადგილება უფრო უსაფრთხოა ვინაიდან, ბუჩქებში შესაძლებელია შეხვედრა მოხეტიალე დათვთან. ისინი იკვებებიან რწყავის ტკბილი ნაყოფებით. რწყავის მომნიფების სეზონზე ნაყოფების შემგროვებელი ქალები დადიან დიდი ჯგუფებით, ხმამალალი ლაპარაკით და გადაძეხილებით, სიმღერებით და ხმაურით. ალბათ, გასაგებია რატომ.

კელასური, დასახლება ასოცირდება ამ სანაპიროზე თურქების გამოჩენით და მდინარის ზღვასთან შესართავთან ციხეში მათი სამხედრო რაზმის განლაგებით. კალე სუ თურქულიდან არის ციხე ნყალი ანუ ციხესიმაგრე ნყალთან.

თხუბუნ რუსულში ტხუბუნ არის ამალღებული ადგილი, რომელზეც იყო განლაგებული სოხუმის რადიოსადგური. ეს ადგილი დღეს ცნობილია მანდარინის და ფორთოხლის ბაღებით... მაგრამ ჯერ ორმოცდაათიან წლებში ეს „გორა“ იყო დაფარული გაუსვლელი თხმელის ტყით. გადიოდა წლები და ნელ-ნელა თხუმონმა (თხმელოვანამ) იცვალა დასახლება, სახე და აკაშკაშდა მნიფე ციტრუსების და ხურმის ფერებით. რუსულ ტრანსკრიფციაში და-

ერქვა Тхурун (თხუზუნ) და შეადარეთ თხუმუნთან (თხუმონ ანუ - თხმელას ტყე). შეიძლება ეს მიანერო უბრალო დამთხვევას, მაგრამ მთლიანად ამ ტერიტორიაზე ამდენი „დამთხვევა“ გამორიცხულია და ამას ადასტურებს ამ სიის გაგრძელება.

ბალმარან. ბალ მარანს მგონი არც სჭირდება რამე განმარტება და თარგმნა.

კაშტაკ. ცოტათი დამაბნეველი და უცხო გამოთქმის სიტყვაა და ზუსტად ეს დასახელება ამ დრომდე საკმაოდ გავრცელებულია რუსეთში, ტბა ბაიკალთან, ქ. ტომსკის ოლქში, მონღოლეთში, ჩინეთში, თურქესტანის სტეპეებში, სომხეთში და კავკასიაში. როგორ გაჩნდა ეს დასახელება სოხუმში ვერ გავარკვიე მაგრამ ალბათ ისევე როგორც პრიმორსკი გუდაუთასთან, ჩორნაია რეჩკა, ბელაია რეჩკა, პრიმორსკი გალის რაიონში და სხვა დასახელებები, რომლის ლოგიკურ განმარტებას და ახსნას მე ვცდილობ.

ითვლება, რომ ეს სიტყვა წარმოშობილია თურქული კაშ-კიშ-იდან. გაიხსენეთ კიშლაკ, რაც ნიშნავს დასახლებას, ზამთრის სადგომს ან და იურტებისგან შემდგარი დასახლება. ტაკ-ტაგ არის მთა, ამალღებული ადგილი (რუსული ბარბარიზმი გო'რა -გო'რაკი). კაშ ტაკ - არის დასახლება ამალღებულ ადგილზე, ენერზე (მეგრ. ენწერ), დასახლება გო'რაკზე. კაშტაკები არის იქ სადაც ცხოვრობენ თურქულ

ენოვანი ხალხები - თათრები, ტუველები, მონღოლები და სხვა. შეიძლება სახელი ამ უბანს დაარქვეს თურქებმა ან რუსებმა - მით უმეტეს დასახლება განლაგებულია ამაღლებულ ადგილას ...

... მაგრამ რომ გადავხედოთ აქაურ ზღვის სანაპიროს და გავიხსენოთ, რომ ამ მიდამოებში ცხოვრობდნენ ლაზები და მათი გამუსულმანების შემდეგ მოყვნენ იმ რუსული რეპრესიების – მუჰაჯირობის ტალღას და არა მარტო ამ ადგილიდან. ცნობილია მათი დასახლებები ქ. ოჩამჩირეში და რაიონის სოფელებშიც. არადუში, კოჩარაში და ჯგერდაში ლაზები იყო გასახლებულნი. ისინი დღესაც ცხოვრობენ აქ, კოჩარის გარდა - ჯგერდაში, არადუში, ქალაქში, მაგრამ გვარების მეტი ლაზური არაფერი არ შერჩათ - ჩანერილები არიან აფსუებად და გააფსუებულები არიან. არადუში რამდენიმე ოჯახს სამოცდაათიანებში ლაზური ენა შემორჩენილი ჰქონდა მიუხედავად იმისა, რომ პასპორტებით იყვნენ აფსუები.

ახლახან გავეცანი ჩემთვის ახალ ფაქტებს ლაზებთან დაკავშირებით, რომელსაც წარმოგიდგენთ ქვემოთ. თარგმნილია ფრანგულიდან: ...ბერძნების და რომაელების სიმძლავრე თანდათანობით სუსტდებოდა და ისტორიაში შემოვიდა ქართული რასის ერთი ტოტი, ლაზები. „დასახლება ლაზები ჩნდება ჩ.წ. I საუკუნის დასასრულს, როდეს-

საც დიოკლეთიანემ მხარი დაუჭირა ამ ხალხს ჩრდილოელი ხალხის შემოსევის დროს. კოლხეთი ქრება და მისი ტერიტორია იღებს ახალ დასახელებას ლაზისტანს. მიუხედავად ხშირი ურთიერთობისა, მხარდაჭერილ ქვეყანასთან, მწერალ-კლასიკოსებიც განსხვავებულად გამოთქვამენ მის გეოგრაფიულ მდებარეობას. საერთოდ, განალაგებენ მას ფაზისის ორივე ნაპირზე სადაც მდებარეობდა აღნიშნული კოლხეთიც“. მ. ბროსსეს არგამოქვეყნებული ხელნაწერის ასლიდან რომელიც იყო სანკტ-პეტერბურგის საიმპერატორო ბიბლიოთეკის კუთვნილებაში და გადაცემულია მ. ბ. გოგობერიძის. გვ. 10.

...„ბოლოს და ბოლოს 562 წელს იუსტინიანეს და ჰოსროვს შორის იყო დადებული ზავი. ლაზეთი შერჩა პირველებს, და სპარსელები გავიდნენ ლაზისტანიდან, რომელსაც მერე მართავდნენ ბერძნული გუბერნატორები. იუსტინიანემ მონათლა ლაზეთი და ააშენა ბიჭვინთაში ბრწყინვალე ეკლესია, რომელიც არსებობს დღესაც“. გვ. 12.

La MINGRELIIE (ANCIENNE COLCHIDE) Par . J . MOURIER . ODESSA . LIBRAIRIE ROUSSEAU . Imprimerie Slave rues Langeron et Gavanata . № 231883 .

МЕГРЕЛИЯ (АНТИЧНАЯ КОЛХИДА) Автор Ж . МУРЬЕ . ОДЕССА КНИЖНЫЙ МАГАЗИН РУССО . Славянская типография на улицах Ланжерона и Гаваната . №231883

სამეგრელო (ანტიკური კოლხეთი) ავტორი. ჯ. მურიე. ოდესსა. რუსოს ნიგნების მალაზია. სლავური სტამბა ლან-ფერონ და გავანატას ქუჩებზე № 231883. წიგნი გამოშვებულია მცირე რაოდენობით (ორასამდე ცალი) ფრანგულ ენაზე.

ლაზების შესახებ მოკლე და საინტერესო ინფორმაციის გაცნობით გავაგრძელოთ ჩვენი ძირითადი თემის განხილვა (დამაინტერესა სიტყვა „ლაზი“- ს თარგმანმა, ბერძნულიდან გამოვიდა - „ზარმაცი“ იგივეა, რაც ინგლისურში „Lazy“. მ. კ.).

ზღვის სანაპიროებზე უძველესი დროიდან მიმდინარეობდა ქაფშიის ქერა. თევზი ქაფშია (ხამსა, ანჩოუსი) ირენებოდა დიდი მოსასმელი ბადეებით და რადგან სანაპირო არის წვრილლორდიანი, ადვილი იყო ბადეების ამოღება ნაპირზე, თანაც მცირე დანაკარგით. ახლო იყო გზები და ნავსადგომი, რაც ხელს უწყობდა ნადავლის გაზიდვას გასაყიდად და საერთოდ ამ საქმიანობას. ოჩამჩირეში, სანამ ააგებდნენ ტალღმჭრელებს და სანაპიროს ჩასვამდნენ ბეტონში, ადგილობრივები თევზაობდნენ მოსასმელი ბადეებით და, რა თქმა უნდა, ახლო მცხოვრები ბავშვები ვიყავით ამ საქმიანობის დაუპატიჟებელი მონაწილეები. პროცესის დამთავრებისას მეთევზეები გვაძლევდნენ რამდენიმე მუჭა თევზს და მწვანე „მაიკებში“ (სხვა ფერის მაიკები არ არ-

სებობდა), პერანგებში ან ქუდეებში ჩაყრილი საჩუქართ გა-
ხარებულები ვიფანტებოდით ჩვენ-ჩვენ სახლებში.

(ქაფშიას ადგილი) - ქაფშაკი, ქაფშიაკი. კაშტაკი თავის
ჟღერადობით გავს ამ ლაზურ სიტყვას. ისინი აყარეს თა-
ვიანთი ადგილებიდან და დასახელებამაც დაკარგა თავი-
სი ფუნქცია თანაც ახალი დამპყრობლისთვის გაუგებარია
და ხდება ის რაც მოხდა მდ. ულუ ს რომელიც გადაარქვეს
მონღოლურ სიტყვა ულუს-ად.

ამ მოსასმელი ბადეების ამოღების დროს წვრილი
თევზების მოძრაობ აქაფებდა წყალს, და ამ „ქაფმა აჩუ-
ქა“ ამ თევზს დასახელება ქაფშია (ქაფიშ-ია, ქაფის-ია).
რომ დააკვირდეთ თევზების მეგრულ დასახელებებს: ზინ-
თხ - (ზინთხ) იძულებული ვარ გამოვიყენო რუსული ასო
„ჩ“ - ქართული გაუქმებულია და ძველი შრიფტის გამოყე-
ნება შეუძლებელია) ნიშნავს ულამაზესს, მზეთუნახავს და
აგრეთვე თევზის სახელია - ზუთხი - ზინთხ, ბოლოჭითა
- (ჭითა - წითელი) წითელფარფლა, სარღალა (მცოცავი
გველივით) - სარგანი, წვერენტია (მონწრილო თავიანი და
არა წვერა ქართულში აქვს მეორე განმარტება - თმა სახე-
ზე მეგრულად ამას აქვს ორი დასახელება ბუჟაკე და ფრი-
მულ) - წვერი, ორაგულ - დამჯახებელი, ქეჩო - ქორჭილა
და ასე შემდეგ.

მაჭარა. მდინარე მაჭარა არასდროს ხასიათდებოდა

უზარმაზარი წყალდიდობით ან მის ხანგრძლივობით. რამდენიმე საათში მშვიდდება და მერე ბევრ ხანს ინარჩუნებს მაჭარის ფერს, რითაც ადგილობრივ, სასროლი ბადის მოყვარულებს უხარებს გულს. აქ ბინადრობდა ქაშაპი, ტოფუ, ქორჭილა, ციმორი, ნვერა, კალმახი, და ზამთრის თვეებში საქველთითოთ შემოდის ორაგული. აგრეთვე ზღვის სანაპიროს ახლო, მდორე წყლების სარკეს ხაზავდა საკმაოდ მოზრდილი კეფალის ჯოგები. ისინი აქ შემოდის მდინარის ადიდებისას, რჩებოდა მეორე ადიდებად, სანამ მორიგ ჯერზე გაიხსნებოდა ზღვასთან შემაერთებელი სრუტე, და უთავისუფლებდა ადგილს თევზების სხვა ნაკადს. ბავშვები კი ბანაობისას ერთობოდნენ ქვების ქვეშ მჯდარი ღორჯოების ქერით.

გულირიფში მეგრულედ გამოითქმება გურ ლიფში და შედგება ორი სიტყვისგან და ითარგმნება გურ - გული და ლიფში - ნემსი ანუ გული ნემსი. ადგილი განთქმულია ბუნებრივი გულის სამკურნალო თვისებებით და არაა გასაკვირი რომ იქ აშენდა ცნობილი სანატორიუმი.

ბაბუშარა მეგრულად ბაბშარა ანუ ბაბუს გზა (შეადარეთ ბაღ - დად. დად არის ბების დედა).

როგორც ცნობილია მეგრულად შესაძლებელი არის ლუამრავი მოქმედების, სიტუაციის, გრძნობების ან სხვა ემოციების აღწერა ძალიან მალაღი დონის მიახლოებით.

მოვიყვან მარტო ერთ მაგალითს: გადავხტი - გეგნობსხაფ შეიძლება გამოვთქვათ რამდენიმე ათეული „გადახტომის“ დაზუსტებული სინონიმებით, იმის და გვარად, როგორ იყო შესრულებული ეს ქმედება, ძალობრივი ან სხვა ემოციური ნიუანსებით. არც ერთი მათგანი არ ითარგმნება ჩემთვის ცნობილ ენებზე. მაგალითად: გეგნობჟღვენგ ან გეგნობტურინ სადაც ჟღვენგუა - აც და ტურინ - უა იხმარება მეგრულში ხტომის აღსანიშნავად. ყველა ასეთ სიტყვას აქ ვერ მოვიყვან მაგრამ აღვნიშნავ, რომ ენა იმდენად მდიდარია, ანალოგიურად მრავალ სხვა გამოთქმების დაწვრილებულ დაზუსტების საშუალებას იძლევა. ნუ დამძრახავთ, მაგრამ გამოვთქვამ ჩემს აზრს. ენის „მეხსიერებაში“ ხომ არ შემორჩა ის უძველესი სიტყვები რომელიც „გაჰყვა“ ჩვენს განშტოებებს ევროპის სხვადასხვა კუთხეებში. დააკვირდით სიტყვა „ტურინ“-ს (ეტრუსკების მიერ დაარსებული ქალაქი იტალიაში) ან და „ქორნ უელ“-ს (ქორნ, ქობალ - ხორბალ - ერთი და იგივეა უელ კი ველია. ბარსელონასთან ახლო მდებარე დასახლების დასახელებაა „მარგალეფ“ (მარგალეფ -მეგრელების თვითდასახელება), ებრო (ერბო - კარაქი მეგრულად. მდ. ებრო ერბოს ფერის შლამიანი წყალი) და უამრავ სხვას გვარების აბსოლუტურ დამთხვევას რომ არ მივაქციოთ ყურადღება. ან და ორ ესპანურ სიტყვას „კორიდა“-ს და „ოლე“-ს. კურო არის დაუკოდავი ხარი და

ოლე პირველი ასო „ო“-ს რომ შეცვლეთ ასო „ყ“ - მეგრული ბგერით (ადრე ნახსენები შებრუნებული „ყ“-თ) ასო „ელიფ-ით“ მივიღებთ ერთ და იგივე დასახელებებს ქართულზე და მეგრულზეც. ეს ესპანური ძახილი გუგუზებს კორიდა-ზე (კუროდაზე) რომელიმე კორიდის უშუალო მონაწილეს-თვის ან... შეიძლება ორივესთვის. მეგრულ სოფლებში ყო-ველ წელიწადს სხვადასხვა ადგილას ეწყობოდა კუროების ბრძოლები, საჯიშე ცხოველების ასარჩევად. შეჯიბრზე გროვდებოდა უამრავი ხალხი და ჩამოყავდათ „მებრძოლე-ბი“. მოგებულების რალაც რაოდენობას ტოვებდნენ, და-ნარჩენი იკოდებოდა, რამდენიმე ამშვენებდა სახალხო ქე-იფს. ეს გრძელდებოდა რამდენიმე დღე. ეს „პროცედურა“ აჯანსაღებდა საქონელის ჯიშს. ამგვარად იყო შენარჩუნე-ბული კვარაცხელიას ჯიშის ძროხა. ამასთან იყენებდნენ არა სტანდარტული ეგზემპლარების გამოხშირვას.

დავუბრუნდეთ სოხუმის გარემოებს. სოფელ ვარჩეს-თან (არა თეთრი: ვარე - არ არის, ჩე - თეთრი) ვინაიდან ამ სოფელთან მდინარე კოდორი მშვიდდება, კარგავს თავისი თეთრი ფერის, ფართო პლიაჟების სივრცეებს. ზღვასთან ახლოს ნაპირები იფარება ეკალ-ბარდ ნარევი ბუჩქეებით და ხეების სიმრავლით, რომელთა გამორეცხილი ფესვები ზღაპრული წყლის მობინადრეების წვერებს ემსგავსება. ამ ადგილეს ეძახიან ოჯვიბინე და ლანქერ. ჯვიბინუა მეგ-

რულში არის გაკვირვების და გამოშტერების შუალედური მდგომარეობა. ოჯგობინე ხასიათდება გაუვალი ბარდეკლის, ქაცვის ბუჩქების გადახლართულობით, თანაც უამრავი ტურების სიმრავლით და ზოლად მიყვება კოდორის ნაპირებს ზღვამდე. არაადეკვატურად მოქცეულს ეკითხებოდნენ - „ოჯგობინედან ხომ არ მოსულხარ“.

ლანქერ - სოფლის ახლოს მდებარე დიდი მიწდორია, რომელსაც იყენებდნენ საქონლის საძოვრად. ლან მეგრულში არის მდებარეობა, ადგილი და იქ ყოფნის სინონიმი. მაგალითად: ლანჩხუთი, ლან - ადგილი, ჩხუ - ძროხა. ძროხის ადგილი, ძროხის საძოვარი. ამ პრინციპით ლან-ქერ, სადაც ქერ არის ქერი. ქერის ადგილი ან ქერის ყანა. ამ ჩამონათვალში შედის დასახელება ომარიშარა. დღეს ომარიშარი ჰქვია სოფელს და მანამდე იყო გზის დასახელება, რომელიც აკავშირებდა სოხუმს და ტყვარჩელს ყარაჩაისთან - კონკრეტულად აბაძინების რაიონთან და ქ. კლუხორთან. ომარი - სახელია, შარა - გზა. აქ გზა კლუხორის უღელტეხილია (ქალაქის დღევანდელი დასახელება ჩემთვის უცნობია. მ. კ.). ამ უღელტეხილით ხდებოდა აბაძინების შემოდინება კოდორის ხეობაში და აგრეთვე ტყვარჩელის მიდამოებში (ენა არ განსხვავდება აფსუურისგან, უფრო სწორად, იგივეა). 1864 წელს მოყვნენ მუჰაჯირობას და რუსეთმა თოთხმეტი ათასს კაცი გაასახლა დალის ხეობიდან

(დღევანდელი აფხაზეთის სვანეთი) თურქეთში. მეოცე საუკუნეში გაასახლებენ ყარაჩაელებს და კლუხორის რაიონი შვეა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის შემადგენლობაში 1943 წლიდან 1955 წლამდე. უღელტეხილზე დაიგება საავტომობილო გზა და ასე შემდეგ. აბაძინური წარმოშობის გვარები ცნობილია აფსუებში. მაგალითად: აგრბა (აგრბეი), არგუნ (არგუნოვ - რუსულ ტრანსკრიფციაში) და ა. შ. მათი კვალი ხეობაში შემორჩენილია აფსუური წარმოშობის ტოპონიმით: გენწვიშ, გვანდრა, საკენ, აჟარა, მდ. პტიშ, აძგარა, ჩხალთა, შაბათკვარა, მდ. ზიმა, ბრამბრა... როგორც ტყვარჩელის და ოჩამჩირის ირგვლივ აფსუურ სოფლებში. მაგალითი: არა დუ -თხილი - დიდი, (მეგრული დიდ ნეძ-ის , დიდი-ნიგოზი-ს ანალოგი), არა საძხიხ (არა-თხილი, აძხი-წყალი). არასაძიხ არის ადგილი მდ. მოქვის ნაპირას, სოფლის შესასვლელთან, სადაც გარეული თხილის ბუჩქნარის ძირებიდან გამოდის საკმაოდ მძლავრი წყარო და ჩაედინება მდინარეში. ნიგოზს და თხილს, აფსუურად, აქვს ერთი და იგივე სახელი - არა...

ოჩამჩირე

განვიხილოთ დასახელება ოჩამჩირე და მისი უძველესი სახელიც. თვითონ ოჩამჩირეს სახელი მოდის თურქული სიტყვა SIMSIR -იდან, ითარგმნება, როგორც ბზა (ხე - მეგრულში ბზაკალ) და ცნობილია, რომ ამ ადგილიდან, ინგლისში გადიოდა ყოველწლიურად 90 ათასი ფუთი ბზის მორები (ფუთებით იზომებოდა, ნონით). ამ ხის მერქანი გამოიყენებოდა პირველ საქსოვ დაზგებში თავისი სიმკვრივის და დარტყმის გამძლეობის გამო. ბზის მერქნიდან მზადებოდა მაქო . დღეს იშვიათად იციან ამ სიტყვის მნიშვნელობა. მაქო (მარქვი ან მარქვა - მეგრულად) არის საქსოვი დაზგის (საკერავი მანქანის) ნაწილი, რომელშიც მოთავსებულია მასრა - ზედ დახვეული ძაფით. თანამედროვე მაქო არის მრგვალი, მაგრდება საკერავ მანქანაში ქვევით და არის კერვის დროს ქვედა ძაფის მომწოდებელი. საქსოვ დაზგებში მაქო იყო წვრილი ნავი-კანონეს მსგავსი და ხელის საქსოვებში ატარებდენ იქით-აქეთ, მარჯვნიდან - მარცხნივ და პირიქით - ძირითადი ძაფების ზევით-ქვევით გადაადგილებისას. პირველი ქსოვის მექანიკური დაზგებიც მუშაობდა ამ პრინციპით და მაქოს ამოძრავებენ მარჯვნივ-მარცხნივ ორი დამრტყმელი ნაწილების მეშვეობით და ამ მრავალსაათიან და გაუთავებელ დარტყმებს უძლებდა მხოლოდ ბზის მერქანი. თანაც ხის მაქო იყო მსუბუქი

და აქედან გამომდინარე ნაკლებად ინერციული ლითონ-თან შედარებით. ამიტომაც ოჩიმჩირე და მისი „ექსპორტი“ იყო უალრესად მნიშვნელოვანი ინგლისის ქსოვის მრეწველობის მექანიზაციის განვითარებისთვის. ამან „მოკლა“ სელის, კანაფის და საერთოდ, ქსოვილების ექსპორტი სამეგრელოდან. თანაც ბუნების მკვეთრად ცვლილებამ გამოიწვია სელის ხარისხის გაუარესება. მენქნუტი ქსოვილი გაცილებით იაფი იყო და ამან გააქრო ხელით ქსოვა. მაგრამ მეგრულ ოჯახებში ეს დაზგები ინახებოდა და თანაც იყო ხმარებაში. ბაბუაჩემის ერთი ჩოხა ინახებოდა სახსოვრად ჩვენს ოჯახში. ერთხელ შევესწარი მის მოვლა-გაფერთხვას, როდესაც ბებიამ ამოისუნთქა, „ეჰ, ნეტავ ის დრო, ამას რომ ვქსოვდი“. სკამზე ჩამოჯდა და რამდენიმეჯერ ხელის მოსმით მოეფერა ჩოხას.

ოჩიმჩირე (ო-სიმსირე) იყო ის გემების ნავსადგომი, საიდანაც ხორციელდებოდა ეს ექსპორტი ინგლისში. მალე შეიქმნება მანქანები, რომელშიც ძაფი ეწოდებოდა განსხვავებული ხერხით და ექსპორტი „მოკვდა“, როგორც ქსოვილების ექსპორტი სამეგრელოდან. დადგა მეთვრამეტე საუკუნე.

გუენოს

ოჩამჩირის უძველესი სახელია - გუენოს. დავშალოთ და გამოვიყენოთ მეგრული. გუ ენო. „გუ“ მეგრულიდან ითარგმნება „გავს“ და აქედან რომ წარმოვიდგინოთ, რას უნდა გავდეს, შეიძლება რომელღაც ადგილს ან ქალაქს. საიდან არიან ჩამოსახლებულები? საბერძნეთიდან. დავძებნოთ - და აჰა, თურქეთში ქ. ენეზ (ძველი ბერძნული სახელი ენოს - თურქულად ENEZ , აგრეთვე ЭНОС მდებარეობს ქ. ალექსანდრუპოლისთან , ეგეოსის ზღვის სანაპიროზე, დაახლოებით 1300 კილომეტრში ოჩამჩირიდან. ალბათ, ნოსტალგიამ და მოგონებების მონაყოლმა აბორიგენებში „შექმნა“ სახელი „გუ ენოს“ - „გავს ენოს“... „გუენოს“. მით უმეტეს ცნობილია, არქეოლოგიური გათხრების შედეგად, რომ ბერძნები დასახლდნენ მანამდე არსებულ კულტურულ ფენაზე. ეს ნიშნავს იმას, რომ აქ ცხოვრობენ აბორიგენები და შემოსული ბერძნები ასიმილირდნენ ადგილობრივ მოსახლეობასთან. ეს ფაქტი კიდევ უფრო ამყარებს ჩემს მიერ გამოთქმულ ვერსიას და მეორე ახლანდელი მეგრელების დნმ-ის კვლევების გამოქვეყნება პირდაპირ ადასტურებს, რომ - „მეგრელების გენეტიკურმა ანალიზმა გამოაჩინა პოპულაციის ხანგრძლივი უწყვეტობა დასავლეთ საქართველოში (კავკასია)“. ეს დასკვნა ადასტურებს ამ უწყვე-

ტობის ხანგრძლივობას -1500-იანი წლებიდან ჩვენ წელთა აღრიცხვამდე - 3500 წელზე მეტს. აქედან გამომდინარე 600-იან წლებში ჩ. წ. აღრიცხვამდე აქ, მაღალი ალბათობით, ცხოვრობდნენ მეგრელები...

ამ ჰიპოტეზას აქვს ალტერნატივა. საბერძნეთის კუნძულ კეფალონიაზე მდებარეობს მთა ენოსი და ეს მთა უმაღლესია მთელ იონურ კუნძულებზე. რომ გახედოთ კუნძულს ზღვიდან, შესამჩნევია ვიზუალური მსგავსება იმ ადგილთან, სადაც დაარსდა და მდებარეობდა ქ. გუ ენოს, ვინაიდან ხედს უმშვენებდა და დღესაც უმშვენებს სანაპიროდან ახლო მდებარე ულამაზესი ხედი კავკასიონზე. გავს ენოს... იონური კუნძულები ორჯერ მეტ მანძილზე ოჩამჩირიდან. მაგრამ არგონავტების მოგზაურობის სანყისი წერტილი არ არის გამოკვლეული. ცნობილია მარტო ის ადგილი, სად არის შემჩნეული კოლხეთისკენ მიმავალი „არგო“ - ეს კუნძული ლესბოსია . ძველი კოლონისტების გამბედაობის და „მამოძრავებელი სტიმულის“ მიზეზი უცნობია. არვინ იცის რაზე იყვნენ წამსვლელი ისინი იმისთვის, რომ გასულიყვნენ უსაფრთხო ადგილას. ამ ქალაქის უძველესი დასახელების ასეთი ახსნა არის ჩემს მიერ წარდგენილი და ამაზე მსჯელობა მიმინდია მკითხველისთვის. ჩემი ვერსია არ არის მყარი, მაგრამ სანამ ეს არ იქნება არგუმენტირებულად უარყოფილი, მანამ ამ ჰიპოტეზას აქვს

„სიცოცხლის“ უფლება. ამ დასახელებას, ჩემი აზრით, აქვს გამოცნობის ვარიანტების შეზღუდული რაოდენობა - ბერძნული, მეგრული და ლაზური (თუმცა ლაზები აქ ჩნდებიან ჩ.წ. I სკ-ში, მაგრამ შეიძლება მოხდეს „მორიგი“ სახელის ცვლილება, მეზობელი ტიტულოვანი ერების მიერ, რაც მომხდარა მანამდეც). ქალაქის დაარსების პერიოდში სხვა ეთნოსები და მათი ენები ამ ლოკაციაში წარმოდგენილი არ არის, თუმცა გათხრების შედეგად აღმოჩენილია არამეული დამწერლობის რამდენიმე ასო და აგრეთვე ბერძნული ასოები ძველ აგურზე და მარმარმარილოს ფირფიტაზე. მე ისიც მაქვს მხედველობაში როგორ ცდილობენ ზოგიერთები, გაამრუდონ ისტორიული წარსული შავი ზღვის ამ და შემდეგ პერიოდებში ახალი მითების შექმნით. ასეთი პრეცედენტი იყო, მგონი 70-იან წლებში, როდესაც სოხუმში დააპატიმრეს რამდენიმე მყვინთავი, რომლების საცხოვრებელში იყო აღმოჩენილი ამფორების ნატეხები, წარწერებით ერთ მეზობელ უნაზე, მომზადებული ჩასაყრელად „დიოსკურიაში. ყველა მონაწილე „გასროკეს“. ისტორიული მონაცემებით, დადასტურებით ცნობილია აქ წარმოდგენილი ეთნოსების დასახლებების ადგილები. კოლხიდა მთავრდება აფხაზეთით, აფხაზეთს ესაზღვრება ჯიქეთი (ჯიქეთი) - ეთნოსი გამქრალია ისტორიიდან ენასთან ერთად, ამიტომაც დღეს შეუძლებელია აქაური ტოპონიმების

„დეკოდირება“ ვინაიდან კოდი - ჯიკების ენა დაკარგულია და მაგის შეცვლა სხვა ენებით გამორიცხებულია. ჯიკების კვალი დარჩენილია მხოლოდ გვარებში ჟიქია, ჯიქიძე და ჩემი ვარაუდით ჯიკირბ. მაგრამ ნებას მივცემ ჩემ თავს და გამოვთქვავ ვერსიას მეგრულენოვანი ორი ტოპონიმის არსებობას ჯიკეთში. ტუაფსეს მახლობლად დღესაც ხმარობენ სიტყვას „წიე“ („ბიჭო“ ქართულად).

გელენჯიკ და ჩემიტოკვაჯე. ქართულ ტოპონიმიში ვრცლად არის გამოყენებული მცნებები გარე, შიდა. მეგრულად „გარე“ არის „გალე“ და აგრეთვე „გალენ“ (მაგალითად: „გარე-ქართლი“ არის „გალენ-ქართი“). გელენ ჯიკ. ჯიკ სხვა რამეს არ წარმოადგენს თუ არა და ჯიქს (ჯიკს) ანუ ქართულ-მეგრულად ჯიქეთს (ჯიკეთს). მეორე ნახევარი პოულობს აზრს მეგრულში გელენ - გალენ (ანუ გარე) ჯიკი. გამოვიდა გალენ ჯიკ-გარეჯიკი. ამ დასახელებით, ალბათ, განისაზღვრა ჯიკების დასახლების არეალი. ანალოგი - გარე ქართლი, შიდა ქართლი. გამოვიდა გალენ ჯიკ - გარე ჯიკი. მეორე ტოპონიმიც მე მივაკუთვნე მეგრულ წარმოშობას. ჩემიტოკვაჯე . მეგრულიდან ეს ტოპონიმი გამოიყურება საკმაოდ სასაცილოდ ვინაიდან ამ სიტყვის მეორე ნაწილი ითარგმნება როგოც სა ყვერე, და დარჩენილზე მოგახსენებთ. წარმოუდგენელია, რომ ეს სიტყვა ყოფილიყი ამგვარად გამოყენებული, მაგრამ უმნიშვნელო ცვლილებ-

ბით ის იძენს სულ სხვა აზრს ოგვეჯე რაც ნიშნავს ბუდეს. დავძებნოთ. ვის ბუდეს? და ბევრი ქექვის შედეგად ამოვიდა ჩემიტი, რომელიც აღმოჩნდა ბურიატული სიტყვა და ნიშნავს უკვდავს. გამოვიდა - უკვდავის ბუდე, აქედან შეიძლება ამ დასახელების გაჩენის დათარიღება. ეს ის დროა, როდესაც ეს ტერიტორიები დაპყრობილია მონღოლების მიერ. ბურიატები და მონღოლები ჯერაც მეზობლებია მერედა მონათესავე ერებია დედაქალაქებით – ულანუდე და ულანბატორი. რეზიუმე: ვარაუდით ადგილი იყო ან მაღალი რანგის სახელმწიფო ჩინოვნიკის ან რომელიმე თარხანის რეზიდენცია.

სანყისები. აქ უკვე დროა შევეხოთ მეგრულ ენოვანი ეთნოსების წარმოშობას. რატომაც არა თუ დავეყრდნობით იმას, რომ მეგრელები და მოძმე ხალხები არ არიან ეგვიპტელი ჯარის „ნამსხვრევის“ შთამომავლები, ვინაიდან ამ თეორიით ძალიან დიდ სივრცეში ჩარჩენილა ის ეგვიპტელი, ფარაონ სესოსტრისის ჯარის „ნამსხვრევი“, რომელმაც, პლინიუსის ცნობით, დაიპყრო კოლხეთი. ეს არის „ბუნებრივი ისტორიის (PLINIUS, Lib. 33 cap. 3) პლინიუსი იუნყება, რომ იმ დროს კოლხეთში მეფობდა მეფე სალაუჩე„.

პირველი: ამ „ნამსხვრევებს“ ზეგავლენა უნდა მოეხდინა ამ რეგიონზე, მაგრამ ეს არ მომხდარა. ყოველ შემთხვევაში, მსგავსი ფაქტი ისტორიაში ცნობილი არ არის.

მეორე: თუბალურ-მესხურ-ჯავახურ-ლაზურ-ჭანურ-მეგრულ-ზანურ-სვანურ ენოვანი ეთნოსები არასდროს არ იყო გაერთიანებული ერთ სახელმწიფოში და ამას აქვს ლოგიკური ახსნა. ეთნოსებს აერთიანებდა ერთი ენობრივი ჯგუფი. უფრო მარტივად რომ ვთქვათ – ერთი ენა და ეს დადასტურებულია ისტორიულ ქრონიკებში, მაგრამ ეს არის არსებობა სასტიკ და შეურიგებელ ერების და მათ მიერ შექმნილ მძლავრ იმპერიების შუალედში.

ამის შედეგად - ზოგი მათგანი გაქრება ისტორიიდან. მოგვიანებით „ხალხების უდიდესი გადმოსახლების“ რამდენიმე ტალღა გადაუვლის ევროპა-აზიის დამაკავშირებელ სტეპებს და შეცვლის ამ რეგიონის ეთნიკურ შემადგენლობასაც. ევროპა მიიღებს მძლავრ ახალ ნაციონალურ სახელმწიფოებს. ხდება რომის იმპერიის ტრანსფორმირება და იმპერიის „სიმძიმის ცენტრის“ გადატანა ბიზანტი-აში. ეს კი ამ ტერიტორიებზე მცხოვრებ ეთნოსებს აყენებს განადგურების ზღვარზე. შემდგომში მდგომარეობას ამძაფრებს არაბების ტომების გაერთიანება ერთი რელიგიის ქვეშ და იქმნება ახალი არაბული სამყარო, რომელიც აცხადებს პრეტენზიას მცირე აზიის, სპარსეთის, ბიზანტიის და მათ შუალედში არსებულ მიწებზე და შავი ზღვის ნაპირებზე გასვლის სურვილს. არაბების შემოსევამ მოახდინა მძლავრი ზეგავლენა ქართულენოვანი ხალხების ეთ-

ნოსების შეფარდებაზე ქართლელების სასარგებლოდ და ეს პროცესი, უფრო ვრცლად, იქნება განხილული ოდნავ მოგვიანებით.

ბოლო ხანებში გამახვილდა ყურადღება ანატოლიის და მიმდებარე ტერიტორიების მიმართ და აქ აღმოჩენილ უძველესი კულტურული ფენების მიერ. ამან გამოიწვია უფრო ღრმა გამოკვლევა ამ არტეფაქტების და ჩაღრმავება ისტორიის უცნობ ეპოქებში, აგრეთვე სავარაუდო უძველესი პროტო ენების ძებნა.

ამ პროცესში ჩაერთო მსოფლიოს გენეტიკოსებში რომელთაც გაუჩნდათ დნმ-ის გამოკვლევის უახლესი მეცნიერული მეთოდები. ერთ-ერთი ასეთი ნაშრომი, რომლის განხილვას დაგვირდით, ეს არის:

Genetic Analysis of Mingrelians Reveals Long –Term Continuity of Populations in Western Georgia (Caucasus).

Teodore G. Schurr, Ramaz Sengelia, Michel Samoon-Pour, David Chitanava, Sorena Laliashvili, Irma Laliashvili, Redate Kibret, Yanu Kume-Kangkolo, Irakli Akhvlediani, Lia Bitadze... Show more Author Notes.

Genome Biology and Evolution, Volume 15, Issue 11, November 2023, evad 198, <https://doi.org/10.1093/gbe/evad198>

Publiced: 03 Novembred 2023 .

მეგრელების გენეტიკური ანალიზი აჩენს პოპულაციის

უნყვეტობას დასავლეთ საქართველოში (კავკასია). ავტორების გვარები გასაგებია უთარგმნელად. მ. კ.

გენომური ბიოლოგია და ევოლუცია. ტომი 15, გამოცემა 11. ნოემბერი 2023, და მისამართი ინტერნეტში.

ნაშრომში განხილული და შედარებულია გენეტიკური მასალები მთელი კავკასიონის და მოსაზღვრე რეგიონების ერების და აქედან გამომდინარე, მათი სავარაუდო მიგრაციები და დიპლოკოდების უამრავი სახეობები. მე არ შემიძლია ამ საინტერესო სტატიის ციტირება, და დაინტერესებულებს შეუძლიათ თვითონ გაეცნონ ამ მასალას. მე მხოლოდ გავიმეორებ ავტორების დასკვნას, რომელიც იმეორებს სტატიის დასახელების პათოსს. თარგმნილია ინგლისურიდან.

... „ამის გარდა, მეგრელების და ბრინჯაოს ხანის კავკასიიდან პოპულაციის გენომური მონაცემების შედარებამ აჩვენა, რომ ძირითადად, ხარისხად ისინი ერთნაირია. მთლიანობაში ეს შედეგები მიუთითებს სამეგრელოში პოპულაციის ზოგადი ერთგვაროვნების არსებობის შესახებ, რომელიც ალბათ, თავად წარმოადგენს მოსახლეობის თაობების უწყვეტობის მაღალ ხარისხზე, უფრო ფართოდ, კავკასიის რეგიონში ყოველ შემთხვევაში, მინიმუმ, ბრინჯაოს ხანიდან, როგორც შემდგომში გვთავაზობს D სტატისტიკა. ეს შედეგები, აგრეთვე, მოწმობენ რომ მეგრე-

ლები, როგორც პოპულაცია, ევოლუციონერდნენ მეგრულ ენასთან ერთად ამავე პერიოდის განმავლობაში.

იგივენაირად ჩვენი მონაცემები მოწმობენ იმაზე, რომ მეგრელების პროფილი ჩამოყალიბდა მანამდე, სანამ დასავლეთ საქართველოში გაჩნდა კოლხური კულტურა დაახლოებით 1500 წ. წ. აღრიცხვამდე (აფაქიძე 2008). ამასთან დაკავშირებით მკვლევარებმა აღნიშნეს მატერი-ალური კულტურის უწყვეტობა სამეგრელოში, შემდგომში ბრინჯაოს და რკინის ეპოქების გავლით (მაგალითად საგონა 2017) გარდა ამისა, იმ დროისთვის სვანეთი ჩრდილოეთში, ალბათ, იყო დასახლებული (ჩართოლანი 1974). საინტერესოა, რომ მიუხედავად ამ თაობების უწყვეტობისა, არ არსებობს მოსახლეობის სტრუქტურა. ეს დასკვნა, როგორც წესი, მოდის შეთანხმებაში ჩვენს დაკვირვებასთან იმაზე, რომ მეგრული გვარები არ არიან დაკავშირებული კონკრეტულ Y-ქრომოსომებთან, რაც მეტყველებს კლანების ან ხაზების არარსებობაზე, რომელნიც დაფუძნებულია პატრიხაზოვანობის კუთვნილებაზე...“

მე VII საუკუნის შუა წლებში იწყება არაბების ტალღოვანი, გამანადგურებელი შემოსევები საქართველოში... ამას ხელს უწყობენ მოძმე ხალხების ერისთავების გააფთრებული ფეოდალური გარჩევები და დასუსტებული ხალხების „მიერთება“. ჩნდება იმერეთი, გურია და აჭარა. მოგვიან-

ებით კი აფსუები აჭრიან სამეგრელოს ეგრეთ წოდებულ „სამურზაყანოს“, რასაც ხელი შეუწყო ზემოთ აღნიშნულმა პროცესებმა. და XVII საუკუნისთვის სამეგრელო „შემოიხაზა“ ენგურ-ცხენისწყალის და ქვემო რიონის ნაპირებით.

განთქმული კელასურის კედელი გაჭიმულია სოხუმთან მდინარე ენგურამდე (დღეს ენგურის წყალსაცავამდე) და წარმოადგენდა სამეგრელო აფხაზეთის საზღვარს. XX საუკუნეში ნაგებობა „შეისწავლა“ ვინმე ვორონოვმა და დაადასტურა, რომ ის აშენებულია მომთაბარე ტომებისგან ეგრისის საზღვრების დასაცავად მეგრელების მხრიდან. ამას ამტკიცებდა იმით, რომ კედლის და კოშკების ფასადი ანუ „პირი“ მიმართულია ჩრდილოეთისკენ - სოხუმისკენ. მაგრამ ამ სიმართლეს ჰქონდა „მოკლე სიცოცხლე“, ვორონოვმა გადათქვა თავისი მტკიცებულება და კედელი გახდა „Великая Абхазская стена“ და ლამის გაუტოლა ჩინურ კედელს. ეს არის ერთ-ერთი ნიმუში სხვისი ისტორიის და ტოპონიმის სხვებისთვის „მინებების“ - გაყალბების.

კედელთან რამოდენიმე ადგილას ვარ ნამყოფი - მდინარეების კვეთის ადგილას, მაგრამ ერთი არის ჩემთვის დაუფინყარი. ამ მდინარის დინების მანძილი არის ათეული კილომეტრი. ის ეჯახება მთის კედელს და მთლიანად იკარგება ნაპრაღში. ამ ადგილას არის პატარა აფსუური დასახლება. სახელიც არ ვიცი. მდინარის „ბოლო“ დაშორებულია

კელასურის კედლიდან, დაახლოებით, სამი კილომეტრით. ჩვენ კი მიგვასწავლეს გზა იქიდან, სადაც ჩვენ ხშირად დავდიოდით საკალმახოდ და უკანაც მოგვინია იმ ძნელი და გრძელი გზით დაბრუნება. მეორედ იქ ჩასვლა შეგვიშალა ომმა.

მდინარის ნაკადი ეფერებოდა ძველთაძველი მაღალი კოშკის ნარჩენებს. უკვე ბინდებოდა და თანაც ისეთი საოცარი ადგილი იყო, რომ გადავწყვიტეთ იქვე ღამის გათევა. ჩვენს ირგვლივ იყო ასწლიანი წიფლების ტყე. მსხვილი სწორი ხეების ტოტები იშლებოდა ძალიან მაღლა. ქვედა სივრცე იყო მოფენილი დაახლოებით ათ-თხუთმეტ სანტიმეტრიანი სუფთა და მშრალი ხავსით, რომელიც ფარავდა ირგვლივ მთელ ხილვად სივრცეს. მთებში მალე ღამდება და მდინარის ნაპირას დავანთეთ კოცონი, რომლის შუქმა აამოძრავა სივრცე ჩვენს ირგვლივ. პატარა წავიხემსეთ, წამოვწექით და იმ პოზებშივე გაგვალვიდა ტყის შრიალმა და ჩიტების გალობამ. მეორე მსგავსი, ზღაპრული ღამე, ჩემს ცხოვრებაში არ ყოფილა!

ამ ჩემ ნამუშევარში არ იქნება განხილული დასახლებები ზუგდიდიდან კოდორამდე, ვინაიდან ეს ტოპონიმი არის დაფიქსირებული არქანჯელო ლამბერტის წიგნში, „კოლხეთის აღწერა, ამჟამად სამეგრელოდ წოდებული“. გამოცემული 1654 წ. ნეაპოლში, რუკასთან ერთად. მოგვიანებით

იქნება განხილული ბევრი სხვა ტოპონიმი, რომელიც არი-
ან წარმოშობილი მეგრულ-ლაზური ენებიდან იმიტომ, რომ
ითარგმნებიან და იძენენ სემანტიკურ დატვირთვას მარტო
ამ და, ალბათ, იმ დაკარგულ ზანურ და ჭანურ ენებზე. შე-
იძლება აქ დაწერილი იყოს სადაო, მაგრამ ვარწმუნებ ყვე-
ლას, რომ ჩემი მიზანია ვეცადო მივიქციო ყურადღება ამ
პრობლემისადმი! უნდა დამთავრდეს ქართველი ერის ის-
ტორიის განიავება და გაყალბება! იმიტომ, რომ ეს ისტო-
რია და ტოპონიმია არის ზოგად ქართველი ეთნოსების, ანუ
ეკუთვნის საქართველოს. ისტორიულად ყველა არსებული
იმპერია ან თანამედროვე დიდი ქვეყანა ქმნის დომინანტ
ენას, რომელსაც ითვისებენ ამ ქვეყნებზე დამოკიდებული
ან დაპყრობილი ქვეყნების ხალხები. ასე შეიქმნა ერები,
რომლებსაც სახელმწიფო ენებად აქვთ ინგლისური, ფრან-
გული, გერმანული და ასე შემდეგ ენები. რუსეთშიც - რუ-
სული ენა ყველა ეთნოსისთვის აუცილებელია და ის ერებ-
იც რომელიც გავიდა რუსეთიდან, ინერციით, აგრძელებენ
რუსული ენის გამოყენებას. ამით არის განპიროვნებული
ის რომ ისტორიაც, საუკუნეების მანძილზე შექმნილია ამ
ზემოთ ხსენებული ერების სასარგებლოდ, ვინაიდან სხვა,
ნამდვილი ფაქტები და მასალები, უბრალოდ, ტიტულოვა-
ნი ერების მიერ ან განადგურებულია ან შენახულია საიდ-
უმლო საცავებში. აქედან გამომდინარე ნებისმიერი ახალი

აღმოჩენები ან კვლევები იწვევს დიდ წინააღმდეგობას იმათგან ვინც უკვე გააყალბა ფაქტები და „მოჭიმა“ ისტორიის „ტყავი“ თავის „ჩონჩხზე“, ან ამ პროცესშია დღეს. ამას დავამატოთ ტიტულოვანი ერების საქები „ისტორიული ნამუშევრები“ და ზოგიერთი „მოდძე ერების მეცნიერების“ მცდელობა ჩვენი ისტორიის და კულტურის გამოყენებით თავის ეთნოსის წარსულის „მნიშვნელობის ამაღლება-გააღიადება“. ამის ფილტრი დღეს არ არსებობს...

დავუბრუნდები თუბალების თემას, რომელზეც უამრავი რესპონდენტი აქვეყნებს თავის აზრებს და ირგებს თავზე პირველი აღმომჩენის მანტიას. მეგობრებო, დამშვიდდით. დავესესხები ი. ყიფშიძეს და მის „მეგრულ (ივერულ) ენის გრამატიკა ქრესტომატიასთან და ლექსიკონთან“. გამოცემულს 1914 წ. რომელსაც უკავია ადგილი ერთ თაროზე ნ. მარის „ჭანური (ლაზური) ენის გრამატიკასთან“ 1909 წ. და წარმოგიდგინთ „მეგრული გრამატიკის“ წინასიტყვაობას რუსულ ენაზე მომდევნო თარგმანით: „О названии „мингрельский,“ или „иверский“ язык. Пределы его распространения в древности. Мингрельсий язык находится и ближайшем родстве с чанским , составляя вместе с ним одну из групп яфетической ветви языков, именно тубалкайнскую группу. Вторая половина этого библейского названия, кайнский, равняется названию чанский, а первая, тубальский

(т/магкое/грузин. тувалский), названию мингрельский через промежуточную форму иверский.

Еврейский учёный **Йосиф Флавий** (1-й в по Р. Х. нашей эры), излагал в своих Иудейских древностях библейскую родословную народов. говорит, между прочим, что тувалийцы, происходящие от Иафетова сына Тувала (Бытье 10,2 еврейское название, греческое название, Г. თობულ: ассир. TobaI), в его время назывались иверами)...

თარგმანი: „დასახელებაზე „მეგრული“ ანუ „ივერული“ ენა. მისი გავრცელების საზღვრები უძველეს დროში.

მეგრული ენა უახლოეს ნათესაობაშია ჭანურთან, და შეადგენს მასთან იაფეტური ენების ტოტის ერთ-ერთ ჯგუფს, ზუსტად თუბალ-კაინურ ჯგუფს. ამ ბიბლიური დასახელების მეორე ნახევარი, კაინური, უდრის ჭანურს, პირველი კი ტუბალური, (ტ/რბილი/ქართულ.თუვალური), დასახელებას მეგრული შუალედური ფორმის მეშვეობით ივერული.

ებრაელი მეცნიერი იოსიფი ფლავი (I ს. ქრისტეს შობიდან. ჩვენი ერა), თავის იუდეველ უძველესობებში ბიბლიური ერების მემკვიდრეობაში, ამბობს, სხვათა შორის, რომ თუვალელები, წარმოშობილია იაფეტის შვილის თუვალისგან (ყოფა 10,2 ებრაელური სახელი, ბერძნული სახელი, ქ. თობულ: აისორ. TobaI), მის დროს ერქვათ ივერები“... თუ-

ვალი, თუბალი, ტუბალი, ტუვალი, ტაბალი, ფუბალი... ეს არის იმ უძველესი ხალხის სახელები, რომელიც შემორჩა ისტორიას და რომლის წინაპრობაზე აქვთ პრეტენზია იტალიელებს, ესპანელებს, ბასკებს და აგრეთვე ჩვენც, ქართველებს. და თუ გავიხსენებთ „ორ იბერიას შორის“ („МЕЖ ДВУХ ИБЕРИЙ“) ფილმების სერიალს, ამ ნაშრომის ავტორი - არტემი ივანცოვი ამ უძველეს კავშირს ამყარებს ამ ქვეყნების საზღვრებში დღემდე შემორჩენილი ქართულენოვანი ტოპონიმების კვლევით. ცნობისთვის: გირჩევთ ნაიკითხოთ ნიგნი „Королевская примула“. Александр Васильевич Кикнадзе. ქართულად: „იბერიის ლეგენდა. ფურისულა“. ალექსანდრე კიკნაძე. ეხება ბასკების გადასახლებას და ეფუძნება ბასკების უძველეს ლეგენდას. ეს იმის ასახსნელად - რატომ უნდა აინტერესებდეთ ბასკებს თუბალებ ... და რა შუაშია აქ მეგრელები. ეს თემა მინდა განვიხილო ვანის არქეოლოგიური გათხრების დათვალიერების გახსენებით.

1975-76 წ.წ. ქ. ვანში ყოფნისას შემომთავაზეს ვანის გათხრების დათვალიერება რასაც მე დიდი სიამოვნებით დავთანხმდი. ექსკურსიის გიდის გვარი და სახელი არ დამამახსოვრდა, მაგრამ ის იყო იმ დროს ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის ეფროსი და ცხოვრობდა ჩვენი თანამშრომლის სახლში, ვისი თხოვნის შედეგად, პატივი დამდო და და-

მათვალისებრები გათხრები. იმაზე უკეთესი ინფორმაცია ვანზე მე არ მიმიღია. ამ მონაცოდან ჩემს მეხსიერებაში ყველაზე დიდი კვალი დატოვა ერთმა ვითომ უმნიშვნელობამ... ყოველი გათხრების ახალი ჭრილის მათვალისებრებისას მეცნიერი ამხვილებდა ჩემს ყურადღებას გათხრების მიწის ვერტიკალურ კედელზე და ოდნავ ხელის წასმით გასუფთავებულ სივრცეზე აჩენდა ათასწლოვან ფენას. ამ ჭრილზე თითოთი მიჩვენებდა წვრილ, ასანთის ღერის სისქის მკვეთრად გამოჩენილ შავ ზოლს. ასე მოვიარეთ მთელი გათხრების სივრცე და შევუდექით გზას ქვევით. გათხრების არეალის დატოვების ადგილას შევჩერდით. შემახსენა შავი ხაზები გათხრების ფენებზე და გააგრძელა, რომ ანალიზის მიხედვით ეს ფენა წარმოადგენს ჭვარტლს და განლაგებულია ფენაში რომელც, ვარაუდით, ეკუთვნის ჩვენთ ნელთ აღრიცხვამდე IX (მეცხრე) საუკუნეს. და ამ ჭვარტლით როგორც ჩვენ ვნახეთ ამ პერიოდის ფენა დაფარულია მთლიანად. თანაც გასაკვირია, რომ ამ ფენაში არ არის აღმოჩენილი არც ნგრევეები, ხანძრები და არც სამხედრო მოქმედებების კვალი. და ეს არის ვანის გათხრების საიდუმლო...

გავიდა რამდენიმე წელი და მე კი „Королевская примула“-ს ნაკიტხვისას გავეცანი ბასკურ თქმულებებს. მათი წარმოდგენით „ძველი სამყარო იყო განადგურებუ-

ლი ცეცხლსა და წყალს შორის უდიდეს ომში“. მესხიერებაში შემომრჩა მათი ლეგენდის „ნამსხვრევები“- „ინვოდა ირგვლივ ყველაფერი - მინა, წყალი, ჰაერი და ქურუმებმა აუწყეს, რომ ღმერთები განირისხა მათზე და უნდა დაეტოვებინათ თავიანთი მინა-წყალი და ევლოთ იმდენ ხანს სანამ არ მონახავენ მშობლიური მიწის მსგავს სივრცეს“... და მიადგნენ ბისკაის ყურეს...

ცნობილია, რომ წარსულში შავი ზღვა რამდენიმეჯერ იყო აალეებული. და ამის საფრთხე არსებობს მომავალშიც. ყველაზე ცნობილი ესეთი შემთხვევა მოხდა 1927 წელს ყირიმში მიწისძვრის შედეგად გოგირდწყალბადი ამოიფრქვა ზედაპირზე და მეხის დარტყმით ააღდა. ცეცხლის სვეტი აღწევდა 100 მეტრს და ინვოდა რამდენიმე დღე. არსებობს რამდენიმე ფაქტორი, რომელიც მიიყვანს ასეთ კატასტროფამდე. ამგვარი მოვლენა ხომ არ არის ბასკების ცნობილი ლეგენდის გაჩენის მიზეზი და შავი ზღვის პირა მოსახლეობა ამ „ხანძრების“ პერიოდულობით განიცდის მიგრაციას...

ცნობილია თუბალების დასახლების არეალიც და ეს არის კაბადოკია . ლაზეთ-მესხეთ-ჯავახეთის მოსაზღვრე ტერიტორიები. ესე იგი ამ ზღვრებიდან არის, სავარაუდოდ, მესხურ, ჯავახურ, ზანურ, ლაზურ, მეგრულ, ქანურენოვანი ეთნოსების დასახლების არეალი. ზოგიერთი უძვე-

ლესი დასახელება შემორჩენილია მაგრამ დღეს - თუბალები, იმ დროინდელი მესხები და ჯავახები, ჭანები და ზანები არ არსებობენ. ეს ეთნიკური ფენა გაქრა...

კაბადოკია. ... „Главными и плодотворными миссионерами на Ближнем Востоке и в сопредельных с Грузией землях история знает Каппадокийцев, а славная эта провинция Кабадокия, как известно, была населена грузинским племенем. Каппадокийцы оказали громадную услугу делу распространения христианства. У Остготов христианство насаждено, как утверждает Бассель, каппадокийми пленниками. Между Вестготами (4 век) распространил и утвердил христианство епископ Ульфила, потомок пленных Каппадокийцев. Просветитель Сугдейцев, архиепископ Стефань сугдийский, также Каппадокиец, Св. Равноапостольная Нина происходила из Кабадокии и Св. Григорий Низианзин, считающийся просветителем Арагвского ущелия, был Кабадокиец „выдержка из труда Епископа Кириона (в мире Георгий Иеронимович Садзагелов) „Культурная роль Иверии в истории Руси“.

„ ...მთავარ და ნაყოფიან მისიონერებად ახლო აღმოსავლეთში და საქართველოს მიმდებარე მიწებში ისტორია ცნობს კაბადოკიელებს და ეს დიდებული პროვინცია კაბადოკია, როგორც ცნობილია, იყო დასახლებული ქართული ტომით. კაბადოკიელებმა გაუწიეს დიდი სამსახური ქრის-

ტიანობის საქმეს. ოსტგოტებში ქრისტიანობა დამკვიდრებულია, როგორც ბასსელი ამტკიცებს, კაბადოკიელი ტყვეების მიერ. ვესტგოტებს შორის (IV საუკ.) გაავრცელა და დაამტკიცა ქრისტიანობა ეპისკოპოს ულფილამ, კაბადოკიელი ტყვეების შთამომავალმა. სუგდიელების განმანათლებელი, არქიეპისკოპოსი სტეფანე სუგდიელი, აგრეთვე კაბადოკიელია, წმ. მოციქულთა თანასწორნი ნინო მოვლენილია კაბადოკიიდან და წმ. გიორგი ნიზიანზინი, რომელიც ითვლება არაგვის ხეობის განმანათლებლად, იყო კაბადოკიელი. „... ეს არის ამონარიდი ეპისკოპოს კირიონის ნაშრომიდან (ცხოვრებაში - გეორგი იერონიმის ძე საძაგელოვ) {საძაგელიშვილი. მ.კ.} „ივერიის კულტურული როლი რუსის ისტორიაში“ .

კაბადოკიას და მის იმდროინდელ მოსახლეობას, როგორც ჩანს, ჰქონია დიდი მნიშვნელობა ქრისტიანობის გავრცელებაში და ეს გამოკვეთილია მის დღევანდელ კულტურულ იერსახეში უამრავი შემორჩენილი ქრისტიანული საკულტო ნაგებობების სახით. თვით დასახელება „კაბადო-კია“ ითარგმნება მეგრულიდან. კაბა ქართულში და აგრეთვე მეგრულში ნიშნავს კაბას. დო მეგრულად არის - და. კია და კილა არის კლიტე (სხვათა შორის ინგლისურშიც კლიტე არის „KEY“ - კიი. ცნობისთვის: ინგლისურში ბევრი სიტყვა ემთხვევა მეგრულ დასახელებებს და სიტყვებს. მ.

კ.) „კაბა-და-კლიტე“. ჩემი აზრით ეს არის ძველი ქურუმების სამოსი, რომელიც გადავიდა ქრისტიანობაში. თოკშემორტყმული და კლიტე ჩამოკიდებულ კაბებში შემოსილი ღვთისმსახურები.

ქრისტეს შობით იწყება ახალი ეპოქა და პირველი საუკუნის შუა წლებიდან იბადება ახალი რელიგია. ქრისტეს მოციქულები იწყებენ ქრისტიანობის ქადაგებას.

დასავლეთ საქართველოს ერგო სამი ქრისტეს მოციქულის ჩამობრძანება.

წმინდა მოციქული მათათე (მოციქული, რომელიც იკავებს ქრისტეს გამყიდველ იუდას ადგილს) ჩამოდის ქანეთს აქ მოღვაწეობს და აქვე განისვენებს -ბათუმთან ახლოს, გონიოს ციხესიმაგრის ეზოში.

წმინდა მოციქული სვიმონ კანანელი ქადაგებს ცხუმთან - კამანში და განისვენებს ახალი ათონის მონასტერში.

კამანის ეკლესიასთან არის დაკავშირებული იოანე ოქროპირის სახელი. წმინდანი იყო გადმოსახლებული შავიზღვისპირეთში და ერთ-ერთ ვერსიით არის დასაფლავებული აქვე.

წმინდა მოციქული ანდრია პირველწოდებული ქადაგებს სამეგრელოში. არსებული ლეგენდის მიხედვით წმინდა ანდრია პირველწოდებული აღმართავს დიდ ხის ჯვარს სოფელ ჯვარის მიდამოებში მდებარე (დღევან-

დელ ინგურჰესის წყალსაცავის თავზე), ერთ-ერთ მთაზე. აქედან წარმოიშვა სოფლის დასახელება „ჯვარი“ . ამის შემდეგ ჩადის ანაკლიაში და ნავით მიემგზავრება ტრაბიზონში საიდანაც აგრძელებს მგზავრობას საბერძნეთში.

დროის ამ მონაკვეთში (კოლხეთი) დასახლებულია ზანებით, მეგრელებით, ჭანებით, ლაზებით. კაბადოკიაში, რომელიც ემიჯნება ლაზეთს, ცხოვრობენ თუბალეები, აღმოსავლეთ საქართველოსკენ მაგათ ესაზღვრებიან მესხები (მოსკები, მესქები) და ჯავახები. ამ ხალხებს აკავშირებთ ერთმანეთთან არა მარტო მესაზღვრეობა, არამედ საერთო ენობრივი კავშირი . მას ემატება აღმოსავლეთ საქართველოში მცხოვრები მოძმე ეთნოსები, რომელთა ენაც წარმოადგენს იმავე ჯგუფს, ერთი და იგივე ფუძეებით და იმ დროს (ალბათ) უფრო გასაგები დასავლეთ საქართველოს და ზემოთ ჩამოთვლილი ეთნოსებისთვის. ვარაუდით აღმოსავლეთ საქართველოს ჰქონდა ურთიერთობა თუბალებთან. ამის ეჭვს ბადებს ზოგი ამ რეგიონში არსებული ტოპონიმი. ზეგავლენას ირიბად ადასტურებს - ამ დროის ქართული ანბანი, რომელიც შედგებოდა 38 ასოსგან და ზუსტად აკმაყოფილებს ყველა ქართული ეთნოსის ფონეტიკურ მოთხოვნებს. და „ქილიკი“ მეგრელების ენის დამწერლობის არარსებობა კარ-

გავს ლოგიკურ აზრს. უბრალოდ ქუჯის დროიდან და მის მიერ თქმულიდან, ალბათ, არ არსებობს მეგრული ენის, როგორც სახელმწიფოებრივის, გამოყენების აუცილებლობა.

დღესაც არსებობს აღმოსავლეთ საქართველოში მეგრულენოვანი ტოპონიმები - არაგვი (არაგუუ - ეჯახება) ითარგმნება მეგრულიდან არაგვი - დაეჯახე და თევზი ორაგული - დამჯახებელი. მარაგვინჯე ხოჯ - რქებით დამჯახებელი ხარი. აგრეთვე ახლო ტერიტორიებზე - განჯა (განჯ - მეგრულად გააღე). მაგრამ როგორც ჩანს, შემდგომ ეპოქებში, ხალხები განიცდიან ძლიერ წნეხს მეზობელი მძლავრი, მტრული სახელმწიფოებისგან. მათ შორის საბერძნეთის, სპარსეთის, არაბების, მონღოლების, თურქების და სხვა ხალხების დიდმა გადასახლებებმა კასპიისპირეთიდან და მდინარე იტილის (ვოლგის) მიდამოებიდან. ამ, განსაკუთრებით ბოლოს აღნიშნულმა მოვლენებმა, შეავიწროვა ამ ადგილებზე მომთაბარე სქევითი-სარმატების, სქევითი-კიმერიელების და უამრავი სხვა - სტეპებში მცხოვრები ტომების ყოფა და აიძულა ისინი უსაფრთხო მიწების ძებნა დაეწყოთ. ამ ტერიტორიების შუაში გახლეჩილი, დასავლეთით მყოფი ხალხები სახლდება ჩრდილოეთ კავკასიონის რეგიონში, ჩრდილოეთში კი ამ ერების ნამსხვრევები ითქვიფება სლავებში

და ქრება. იმ ადგილებში კი რჩება მათენოვანი ტოპონი-
მიის მძლავრი ფენა.

ეს პროცესები „ეტაკება“ უკვე „მოხერხებულ“ რომის
იმპერიის ამბიციებს და იწვევს რამდენიმე გალაშქრებას
მითრიდატე VI ევპატორის წინააღმდეგ. ეს ომი ძირითადად
მიმდინარეობს ეგრისის სამეფოში. ნელ-ნელა იკვეთება ახ-
ალი იმპერიის (ბიზანტიის, თანაც ამ არეალში უკვე დაახ-
ლოებით VI ს. ჩ.წ.ა. უკვე არსებობს ოკუპირებული ტერი-
ტორიების ქსელი, ინვაზიური ქალაქ-კოლონიების სახით)
გაჩენა რომელიც, მომავალში მოახდენს ამ რეგიონზე ზე-
გავლენას. რომის მემკვიდრეს - ბიზანტიას მომძლავრებას
მოყვება ახალი კონფლიქტები და დაპირისპირებები. კავკასი-
აში დომინირებისთვის ბრძოლა უფრო მძაფრდება. თით-
ქმის ყველა მოწინააღმდეგეს შორის ომები ხდება ზანეთის
ტერიტორიაზე. ეს ასუსტებს და ანადგურებს ამ კუთხეს
და ბიზანტიის კეისარს უბიძგებს აქ ვასსალური სახელმწი-
ფოს შექმნისკენ და ურჩევს შიდა ქართლის ერისთავ ვინმე
- სტეფანოზს - „ქუთაისში ტახტად დაჯდომას“.

არაბები

არაბების შემოსევამ აამოძრავა აღმოსავლეთ საქართველოს ხალხები და გამოიწვია მანამდე არნახული, მიგრაცია, უფრო სწორად, გახიზვნა.

В Закавказье арабы вторглись так быстро- всего через двадцать лет после смерти пророка и их непобедимая конница ошеломила византийцев и персов, что пражённые народы не успели оказать сопротивление. Первый арабский конкистадор, молодой Хабиб ибн Маслама, появился в 634 году как разведчик и грабитель, но в 654-655 годах вернулся и наткнулся на отчаянное сопротивление византийской армии... Дональд Рейфилд. ГРУЗИЯ. Перекрёсток империй. История длиной в три тысячи лет. აი, რას წერს დონალდ რეიფილდი თავის წიგნში. საქართველო. იმპერიების გზაჯვარედინი. ისტორია სიგრძით სამი ათასი წელი. ... „ამიერკავკასიაში არაბები შეიჭრნენ ისე სწრაფად - წინასწარმეტყველის მიცვალებიდან სულ ოცი წლის შემდეგ და მათმა დაუმარცხებელმა ცხენოსნებმა იმდენად გაოგნებული დატოვა ბიზანტიელები და სპარსელები, რომ გაოცებულმა ერებმა წინააღმდეგობის განევაც ვერ მოასწრეს. პირველი არაბი კონკისტადორი, ახალგაზრდა ჰაბიბ იბნ მასლამა გამოჩნდა 634 წელს, როგორც მზვერავი

და მძარცველი, მაგრამ 654–655 წლებში ბრუნდება დამპყრობლად და შეეჯახა ბიზანტიელების თავგანწირულ წინააღმდეგობას, ... დონალდ რეიფილდი... გვ. 67. და რეიფილდი იქვე აგრძელებს, რომ ...„ბიზანტია ვერ უწევს არაბებს სათანადო წინააღმდეგობას (ბიზანტიის სარდალი მავრიანი არაბებთან სომხეთში დამარცხების შემდეგ იხევს და მაგრდება იბერიაში, ... ჩემი აზრით, ემალება იმპერატორის რისხვას. მ.კ.). ვინაიდან, არაბები აგრძელებენ დაუცველი მოსახლეობის სასტიკ აოხრებას. იგივე ხდება კახეთში და ალბანეთში. მავრიანის დამარცხებამ გამოიწვია სომხების მასიური გახიზვნა თავიანთი მიწებიდან და უსაფრთხო ადგილების ძებნაში თავს აფარებენ ზემო ლაზეთს, რომელიც არის ბიზანტიის ფარქვეშ. ამათ კვალს მიყვა კახეთის და გარე ქართლის მოსახლეობა. მოსახლეობა, აგრეთვე, გარბის შიდა ქართლიდანაც. ეს ნაკადი ავსებს დასავლეთ საქართველოს, მესხეთს, ჯავახეთს, ზანეთს, ჭანეთს და აღწევს ეგრისს. ლტოლვილები ამ ადგილებში პოულობენ შედარებით მშვიდ გარემოს. ცოტა მოგვიანებით ზემო ლაზეთში გაბრწყინდება ტაო-კლარჯეთი, რომლის გამაგრებას ეცადა, თავის დროზე, ვახტანგ გორგასალი. ამ დალოცვილმა მიწამ აჩუქა საქართველოს და სომხეთს სამეფო დინასტიები - ბაგრატიონი და ბაგრატიონი... და დატოვა ამ ორ ერს შორის სადაო კითხვები... და

გაქრა ისტორიის წიაღში... მთლიანად ამ პერიოდის განმავლობაში არაბებს მძლავრი წინააღმდეგობა არ ხვდებოდათ. ქართლის ერისთავები იხიზნებიან (გარბიან) თავიანთი სამფლობელოებიდან და ზოგ შემთხვევაში თავის ახლობლებთან ერთად მოსახლეობისგან მალულად. ამას ადასტურებენ იმ დროის ქრონიკები.

„არაბებისგან დევნილი ქართლის მოსახლეობის ნაწილი იხიზნება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, სახელდობრ: ტაო-კლარჯეთში, აფხაზეთში და ეგრისში, რომლებიც ამ დროს ბიზანტიის კეისრის მფლობელობაში იყვნენ. იქ შედარებით მშვიდობიანობა სუფევდა. აღმოსავლეთ საქართველოდან გახიზვნას ამ დროს ჰქონდა ფართო ხასიათი.

მაგალითად: როდესაც ნესრე - ქართლის ერისთავი, აფხაზეთში გაიხიზნა, მას გაჰყოლია 300 მამაკაცი, დიდებულთა მრავალთა ოჯახები, თავისი ყმებითა და მსახურებით.

ეგრისსში გაიხიზნენ თავიანთი ამალით ქართლის ერისთავები: არჩილ, იოანე, ჯუანშერი და სხვა. (ქართლის ცხოვრება, გვ. 208, 216). ჩვენ ვიცით, რომ ეგრისში რიონის სამხრეთით მდებარე მხარე V-VI საუკ. ირანსა და რომს შორის ხანგრძლივი ბრძოლების გამო თითქმის უკაცრიელი იყო . VI საუკუნიდან დაწყებული VII-VIII საუკ. ჯერ სპარსე-

ლებისგან და შემდგომ არაბებისგან დევნილი - აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა ამ მხარეში იხიზნებოდა, სახლდებოდა თავისუფალ ადგილებზე და იგი პოულობდა მეტ პოლიტიკურ-ეკონომიურ თავისუფლებას. ამგვარად VII-VIII საუკუნეებში ჩნდება ეგრისის გაქართველებული ნაწილები: აჭარა, გური და იმერეთი.“ სერგი მაკალათია. „სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია“. გვ. 70. და 7-მე გვერდზე ს. მაკალათიას მოჰყავს პრ. ი. ჯავახიშვილის სიტყვები.

პროფ. ი. ვ. ჯავახიშვილი ამის შესახებ ამბობს: „პლინიუსისა, პტოლემეაოსისა პროკოპი კეისარიელის ცნობები ამტკიცებენ, რომ კოლხეთის სამხრეთისა და აღმოსავლეთ ნაწილში მხოლოდ მეგრულ-ლაზების ტომები ცხოვრობდნენ. მაგრამ ამას ცოტა არ იყოს ის გარემოება არღვევს, რომ ახლა ამ ადგილებში, სახელდობრ გურიისა, იმერეთში მეგრული კი არა, ქართულია გაბატონებული. გურულები და იმერლები მეგრულ-ლაზების მიწა-წყლის შიგ შუაგულში (გური - მეგრულ ენაში ნიშნავს გულს. მ.კ.) არიან შეჭრილნი და მეგრელებსა და ლაზებს ერთმანეთისგან აშორებენ. ამისდამიუხედავად, ჩვენი ზემოაღნიშნული დასკვნა იმის შესახებ, რომ თავდაპირველად კოლხეთის ეს მიწა-წყალი მხოლოდ მეგრულ-ლაზებს ეკუთვნოდა, მაინც შეურყვევლი რჩება, იმიტომ, რომ გურიის

საგეოგრაფიო სახელების დაკვირვება გვიმტკიცებს, რომ იმ ადგილას, სადაც ახლა გურულები ცხოვრობენ, წინად მეგრულად მოსაუბრე ტომი უნდა სახლებულიყო: ბევრი სოფელებისა და მდინარეების სახელების მნიშვნელობის ახსნა მხოლოდ მეგრულის საშუალებით შეიძლება. ან არადა მათ ცხადი მეგრული დამახასიათებელი თვისებები აქვთ. მაგალითად: მთა. ჯიხანჯირი (ჯიხა-ციხე), ჯუმათი, ოჩხამური (ჩხომი-თვეზი), ჭანიეთი, მდ. გუბაზეული და სხვა“. არ გავაგრძელებ ი. ჯავახიშვილის, ი. ყიფშიძის, ი. ვ. მეგრელიძის, ნ. მარის და სხვა მეცნიერების დასკვნების ციტირებას რამეთუ მათი დასკვნები უნისონშია. მით უმეტეს ეს ნაშრომები ცნობილია და ადვილად მოსაძებნია დაინტერესებულებისთვის. ხოლო **642 წლიდან** არაბების შემოსევას მოყვება ის, რომ აქაური მოსახლეობა, თავისი ერისთავებისგან მიტოვებული და დაუცველი, სპონტანურად გარბის, თავის მინა-წყლიდან, უსაფრთხო ადგილების საძებნად. ამან გამოიწვია დასავლეთ საქართველოში ეთნიკური ცვლილება. ამის შესახებ დ. ბაქრაძე შენიშნავს, ჯერ მეგრულ-ჭანური ენის კვალს... ჰალისის მდინარესთან, ხეთების ქვეყანაში (? . მ. კ.)... მერე აგრძელებს... „მაგრამ იქ, სადაც კი მისი ახლო მონათესავე ქართული ენა მეგრული ენის მოსაზღვრედ ხდება (ზანერ-მეგრულ ... ენები ისტორიულად ყოველთვის ესაზღვრებოდენ ქარ-

თულ ენას. კოლხა და დიაოხა. მ. კ.), პირველი სრულებით იერთებს უკანასკნელს, თუ არა იმ გზით, სხვა გზით არ შეგვიძლიან ავხსნათ გავრცელება ქართულის ენისა მთელი შავი ზღვის პირზე რიონის პირიდან ქოროხის პირამდე“ (დ. ბაქრაძე. საქართველოს ისტორია. გვ. 272). ასე აქვს ახსნილი ზანურ-მეგრულ-ჭანურის შეცვლა ქართულით დ. ბაქრაძეს. ეს ფაქტი არც ერთ ისტორიკოს არ განუხილავს და მით უმეტეს არ დაუკავშირებია რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში აღმოსავლეთ საქართველოდან უზარმაზარი მიგრაციის შედეგად - მეგრულ ენოვანი რეგიონების გაქრობა დასავლეთ საქართველოში. მაგრამ პოსტ-ფაქტუმ დადასტურებულია ზემოთ ხსენებული ქართული ისტორიკოსების მიერ.

ზანეთი. ამ მხარის დასახელება დარჩა მარტო ერთი სოფლის დასახელებაში - საზანო. ამიტომაც ეს უძველესი მეგრულენოვანი პროვინცია საერთოდ არ არის ნახსენები უმეტეს ქრონიკებში. მაგრამ მის არსებობას ადასტურებს ის უზარმაზარი ტოპონიმური ფენა, რომელიც, ჯერჯერობით, შემორჩა ამ მიწა-წყალს: წყალტუბო, ოკრიბა, ღვანკითი, სვირი, ცხენტარო, კუმური, დიხაშხუ, ბაღდადი, იგივე საზანო, ტყიბული, ჭიათურა, საჩხერე, ტყარჩელი, ხვამლე, ნამოხვანი (ნაოხვამუ), ლეჩხუმი, ცაგერა, ლასურიაში და უამრავი სხვა. მაგრამ მეგრული ტოპონიმის ლინგვისტუ-

რი წყობიდან გამომდინარე შეგვიძლია გავაკეთოთ დაშვება, რომ დასახელების არსი გამახვილებულია რალაცაზე, რაც ახასიათებს და განასხვავებს ამ კუთხეს სხვებისგან. გავიხსენოთ სა ჩხე რე, ჯა ვახე თი . სიტყვაში ერთი ასო „ა“ „ე“ ზე შეცვლით მივიღეთ ზანეთი-ზენეთი რაც მეგრულში იძენს აზრს. ზენ - მეგრულად ნიშნავს ბარს, ვაკეს გამოვიდა ბარეთი, ვაკეთი. ეხლა რომელიმე სკეპტიკოსი დაეჭვდება იმაში, რომ ზანეთი (დღევანდელი იმერეთი) უმეტესად არ არის ვაკე - სადაოა.

გავაგრძელოთ არაბების შემოსევის უძლირესი „ტალღა“. 735 წ. საქართველოში შემოიჭრა მარვან იბნ მოჰამედის (ქართველების მიერ მურვან ყრუდ „ნოდებუღი,“) და ეს მოვლენა იღებს უფრო სასტიკ სახეს. დასავლეთ საქართველოში მოზღვაებული ლტოლვილების ნაკადი ცვლის რეგიონის ეთნიკურ შეფარდებას ქართლებს სასარგებლოდ. იცვლება ენა და ზანეთი, ჭანეთი და სამეგრელოს ნაწილი ტრანსფორმირდება იმერეთად, გურიად და აჭარად. მიგრაციის, და ერისთავების მიერ თავიანთი სამფლობელების მიტოვების აღწერილია ქართლის ერისთავის სტეფანოზის მოღვაწეობის მაგალითზე, საკმაოდ კარგად შემორჩენილ ქრონიკებში. შიდა ქართლის ერისთავი სტეფანოზი არაბების შიშით, თავის შვილებთან მირთან და არჩილთან, გადავა ლიხს და შეიჭრებიან ზანეთში (ეს სამეული არაერთხელ

იქნება მოხსენიებული), სადაც, სავარაუდოდ, ხვდება ადგილობრივების წინააღმდეგობა და სტეფანოზი ალყას შემოარტყამს და აიღებს სოროპანის (შოროპანის) ციხეს და გააგრძელებს ზანეთის აოხრება-დაპყრობას. ზოგიერთ წყაროში ნახსენებია, რომ ერისთავმა თავის ხალხისგან მალულად დატოვა სამპყრობელო და გადავიდა ლიხს. მოგვიანებით, როდესაც მოსახლეობისთვის ეს გახდა ცნობილი, ლტოლვილების უზარმაზარი ნაკადი გადმოდის ქართლიდან ზანეთს და სამეგრელოს (ეგრისს). სტეფანოზი შვილებთან აგრძელებს მოძრაობას ეგრისის მიმართულებით. არაბებიც გადმოდიან ლიხს. ეგრისი და აფხაზეთის სამეფოებიც ემზადებიან მათთვის წინააღმდეგობის გასაწევად. ამ კოალიციას უერთდება სტეფანოზიც. გაერთიანებული ძალები მაგრდებიან ციხესიმაგრე ანაკოპიაში (დღევანდელი ახალი ათონი).

უღელტეხილზე ქართლ-ზანეთის საზღვარზე არის დასახლება სახელით მერეთი (მეგრულიდან - საოცარი, უცნაური, ძალით). ამ გზით - ხმლით და მახვილით შეიჭრა ზანეთში სტეფანოზი. შეიძლება მერეთთან იყოს დაკავშირებული ო-მერეთე (სა-ძალეთი) და ოდნავ შეცვლილი დასახლება - ი-მერეთი (იმერეთი). და როგორც აღვნიშნე, ზემოთ-ჭანეთი და სამეგრელოს ნაწილზე ჩნდება გურია. ამ ხალხს შემოაქვთ თავისი ენა და წეს-ჩვეულებები,

იცვლება ცხოვრების სტილი, ეზოების მოწყობა, ცხოველების სადგომების განლაგება. იმიტომაცაა, რომ ზემო და ქვემო იმერეთი განსხვავდება საცხოვრებელი სივრცეების მოწყობით. ან და ჩვენ დროსაც-სამეგრელოს ახალი მოსახლეობას გადმოაქვს თავიანთი კუთხეების საცხოვრებელი სივრცეების მოწყობის ტრადიციები. აქა-იქ შინაური ცხოველების სადგომები გამოტანილია ცენტრალური გზების პირას, რაც აშკარად ეწინააღმდეგება მეგრული ეზოების მოწყობის კონცეფციას. ყველა „ჭუჭყიანი“ ნაგებობა ამ მხარეში გატანილია უკანა ეზოში, საცხოვრებელი ოდებისგან მოშორებით, {ჩეჩმა, ოჩხოულე დო ოლეჯე (საპირფარეშო, საძროხე და სალორე)}, რათა ოჯახი, მეზობლები და ქუჩაში მოძრავი მოსახლეობა სუნმა არ შეანუხოს. ცხოველის საძოვრად გასარეკი გზაც მოწყობილია შუკების მეშვეობით, რაც ბოლო ხანებში ქრება მეზობლების მიერ მიწების მიტაცებით და პირუტყვი გროვდება ქუჩებზე ყველა აქედან გამომდინარე შედეგით. მაგალითის მოყვანისგან თავს შეიკავებ...

ვინაიდან ჩემი ძირითადი მიზანია ტოპონიმების კვლევა და ვუბრუნდეთ ამ თემას და განვიხილოთ რამდენიმე ტოპონიმი. მთა ჯიხანჯირი არის ციხე დანოლილი (მწოლია-ანუ ქანიების (ქანების) საცხოვრებელი, მდ. გუბაზეული (გუბაზი - სახელია), ჯუნაგორა (ჯუნა - კოცნაა)

- კოცნის გორა, წყალტუბო (ტიბ-თბილი) - წყალი თბილი, ოკრიბა (კირიბ, კრიბ-ბატკანი) - საბატკნე (ცხვრებს წველიდნენ - ამიტომაც არსებობდა საბატკნე), ღვანკითი (ღვანკ - მოღუნული, კით-თითი) მოღუნული თითი, სვირი არის მილი, თოფის ლულა, ცხენტარო - საცხენოსნო, კუმური - ყ(ელიფი)უმური არის ტყემლის დასახელება მეგრულად, თანაც ამ სოფელში შემორჩენილია ტყემლის არყის გამოხდის ტრადიცია, ბაღდადი (დად - ბებიას დედაა) ანუ ბებიას დედის ხელა (წლოვანი) ბალი, საზანო - ზანების, საჩხერე (სო - სად, ჩხე - ცხელი ,რე -არის) სადაც სიცხე არის, ტყარჩელ (ტყა - ბალახი, ტყე, რჩელ (მაგალითად: ნოხრჩელ. ნოხ - ხალიჩაა, რჩელ - დაფენილი, მოფენილი - არის ხალიჩით მოფენილი. გინო რჩელ - გადა ფენილი) - დაფენილი ანუ ბალახი (ტყე) დაფენილი, ხვამლე (ხვამილ რე) - დალოცვილი არის, ნამოხვანი (ნაოხვამუ -ნაეკლესიარი), დიხაშხუ (დიხა-მიწა, შხუ - მსხვილი) - ანუ მიწა მსხვილი, (როცა მე ამ სოფლის მაცხოვრებლებს სიტყვა გადაუთარგმნე, ერთმა გაკვირვებულმა წამოსძახა თავისიანებს - „ჰა, ბიჭო საიდანაა სახელი, გახსოვთ, რამხელა ბოლქვები რჩება როცა მიწას ვხნავთ!“. ცაგერა მეგრულიდან შეიძლება ნიშნავდეს - საგერე (სამგლე), ლეჩხუმი - ლე (ლე-სალიე , ლე-სიჭინე) არის ადგილი, ჩხომ - თევზი ანუ სათევზაო ადგილი, ლასურიაში - ლასურია გვარია

(დღეს არის რამდენიმე ამ გვარის მატარებელი აფსუა),
-ში მეგრულში და ლაზურში კუთვნილების ნიშანია. მაგა-
ლითად ჯა-ში, ჯა - ხეა ანუ ხის, ტულუში - ტულუსი (ტულუ
- სახელია) და ა. შ.

უძველესი დროიდან ლეჩხუმი იყო მცირედასახლებუ-
ლი ვინაიდან ზვავსაშიშ და ხშირი მიწისძვრის ადგილს წარ-
მოადგენდა. ძირითადად დიდგვაროვანი (ხშირად ცვლადი)
მფლობელების სანადირო და სათევზაო ადგილად მიიჩ-
ნეოდა და მუდმივ საცხოვრებლად მაინცდამაინც არ ით-
ვლებოდა. მაგრამ თავისუფლების მოსურნეებისთვის და
სხვადასხვა მიზეზით გამოქცეულების თავშესაფრად იყო
საუკეთესო. რაც მთავარია, სავსე იყო ნადირით და თევ-
ზით. რიონის სათავეებში ადიოდა ქვირილობისთვის უამ-
რავი ორაგული. მოგვიანებით ცივილიზაციამ მდინარე
„გადალობა“ ჰესებით და ორაგულის „გზა“ მოისპო. მაგრამ
დღემდე დასავლეთ საქართველოს ზვავ და სეისმურად სა-
შიშ რეგიონად რჩებიან საჩხერე და ლეჩხუმი. ამ ადგილე-
ბიდან უამრავი ოჯახი იყო გადასახლებული აფხაზეთში,
მესხეთში და ლაგოდეხში.

გავაგრძელებ გურიის ტოპონიმის განხილვას. ხა-
ჯალია - ხოჯ ოლუა (ხარის სავალი) და არა ხაჯ ალი -
ალის ხაჯი. არის ორი განსხვავებული „ახალგაზრდა“
ტოპონიმი: ჯაპანა. სახელი დაარქვეს იაპონიის საპატივ-

ცემლოთ. თუ არ ვცდები 60 წლებში ამ ქვეყნის რომელიმე ეკონომიური პროექტის გამო. იგივე გამოვრდა 2000 წლებში და ტბებთან რკინიგზის და ცენტრალური გზის კვეთასთან ათეული წელი ერთსართულიან შენობის თავზე ფრიალებდა ამომავალი მზის ქვეყნის - JAPAN -ის დროშა. მეორე კი რუსული ბარბარიზმია: ურეკი - УРЕКИ (მდინარესთან). სახელის წარმოშობა მარტივად ახსნადია. ამგვარ ადგილებზე, მშვიდ მდინარეებთან, იყო განლაგებულებული კაზაკების პატრულირების მოძრავი რაზმების „კაზაცკი რაზიეზდების“ სადგომები. აქვე გაიხსენეთ, რომ ცხენოსნების რაზმს გურიიდან, რომელმაც გაითქვა სახელი ამერიკაში საცხენოსნო საჯირითო გასტროლებით რუსები და არა მარტო ისინი, ეძახდნენ და ეძახიან „მოჯირითე კაზაკებს“ და ამ სახელით ატარებდნენ თავიანთი სანახაობის წარდგენას. „კაზაკების რაზიეზდების“ ყაზარმები რევოლუციამდე იყო განლაგებული პატარა, მშვიდ მდინარეების პირას რაც იყო აუცილებელი ცხენების მოსავლელად. გურიის ურეკი განლაგებულია მდ. სეფის ნაპირზე მეორე მხარეს ს. კაპროვანაა . მეორე ურეკი არსებობს ქ. ბათუმში და იქაც პატარა მდინარის პირას.

დავბრუნდეთ დაახლოებით ჩ.წ. 280 წელში, როდესაც კაპადოკიაში იბადება მოციქულთა თანასწორნი წმინდა

ნინო კაპადოკიელი. დაახლოებით ამ დროს 275 დან 281 წლამდე, იბადება წმინდა გიორგი კაპადოკიელიც. არსებობს ჰიპოთეზა რომ ისინი იყვნენ ბიძაშვილები. ამ დროს უკვე ჩამოყალიბებულია ბიზანტია და ბერძენი ერი არის ამ გაერთიანებული ტერიტორიის ტიტულოვანი ერი. ამას ხელი შეუწყო ბერძნების მიგრაციამ ამ ტერიტორიებზე და მათი კოლონიების დაარსებამ, რომელიც დაიწყო დაახლოებით ძ. წ. ა. VI საუკუნიდან . მოგვიანებით ამ მოსახლეობის სეგმენტმა დაირქვა პონტოელი ბერძნების სახელი. ცნობისთვის: ბიზანტიის იმპერატორმა ფეოდოსი I-მა (379-395) გამოაცხადა ქრისტიანობა ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად მთელ ბიზანტიის ტერიტორიაზე. ამ დროს 325 წლიდან არსებობს ბიჭვინთის ეპარქია. საქართველო წმინდა ნინოს მიერ მოინათლა - იოანე-ზოსიმის ცნობით „მესამე კვირას აღდგომის შემდეგ. 326 წელს“. ქრება კაპადოკიის ადგილობრივი ერის ტუვალეების (თუბალების) დასახლება მაგრამ, დიდი ალბათობით, ეს ეთნოსი არსებობს და ჯერ არა აქვს დაკარგული თავისი იდენტობა და ენა. ბიზანტია ჩამოყალიბდა როგორც იმპერია ამისთვის ყველა ატრიბუტის ჩამოყალიბებით.

ყველა იმპერია ცდილობს გახდეს მონოეთნიკური და ვინც არ ემორჩილება ამ მოცემულობას ნელ-ნელა ნადგურდება ან ითქვიფება იმპერიის ტიტულოვან ერში და

ქრება. მაგალითები დღესაც თვალსაჩინოა თუნდაც თურქეთის ან რუსეთის მაგალითზე. პირველი ჩამოყალიბებულია როგორც მონოეთნიკური სახელმწიფო, მეორემ ეს ვერ მოახერხა და ერთ-ერთი ამის შედეგია საბჭოთა კავშირის დაშლა. რუსეთის შემადგენლობაში არიან ის ხალხები რომლებმაც დაკარგეს თავისი იდენტურობა ენასთან ერთად. მაგრამ რჩება მცირერიცხოვანი ერები რომელთაგანმაც ეს შეინარჩუნა და არიან თავის ისტორიის და კულტურის აღმავლობის გზაზე. ამ ერების საზღვრებზე, შერყეულ იმპერიას, აქა-იქ უჩნდება ბზარები.

წყაროების მიხედვით იმ დროის ქართულ ეთნოსებში უმრავლესობას ფლობს თუბალ-მესხურ-ჯავახურ-ლაზურ-ჭანურ-ზანური-მეგრულ ენოვანები და ალბათ, ამ ფაქტორმა განაპირობა წმინდა ნინოს ქრისტიანობის ქადაგების მიმართულება. მისი გზა გადის ლაზურ-მეგრული ხალხების მიწებზე. როგორც ცნობილია - საქართველოში მდინარე მტკვარის ხეობით.

მტკვარი არის ლაზურ-მეგრული ტოპონიმი. ტკვარე ითარგმნება რომორც კიბე -არის. ტკვა - კიბეა და რე - არის. ერთ-ერთ კანიონში მდინარის დინებას აქვს მსგავსება კლდეზე მიდგმულ კიბესთან და ამიტომ დაარქვს ტკვარე. მერე ამ ადგილებში ეთნიკური ცვლილებების შედეგად (რაც შეიმჩნევა დღევანდელ საქართველოშიც) სიტყვა გა-

ნიცდის ტრანსფორმაციას, რის შედეგად ჩნდება დასახელება მ-ტკვა-რი. აგრეთვე, ამ რეგიონში შემორჩენილია ბევრი სხვა დასახელება, რომელიც ემორჩილება ამ მოცემულობას. თარგმნა და განმარტება შეიძლება მარტო ლაზურ ან მეგრულ ენებზე. გადავავლოთ თვალი ქ. კარსთან (თურქეთი), რომელსაც (მეგრულადაც და ქართულადაც) აქვს ქართული ფუძე კარი მაგალითები; Kose- ქოსე (ქოსა) მთის დასახელება, Gudeli, გიდელ, Bozkale - ბოზკალე, ბოზო - ბოზი ლაზურში ნიშნავს ლამაზს - ლამაზი, კალე კი ქალაქია თურქულად. ლამაზი ან ლამაზმანთა ქალაქი. Bozyigit - ბოზიიგიტ (ლაზ. თურქ.) ბოზო - ბოზი, ლამაზი, იგიტ თურქულიდან ბრწყინვალეა და აქედან არის წარმოქმნილი გვარები იგიტიძე და იგიტოვი. ანუ ბრწყინვალე ლამაზმანი. Olur [მეგრულიდან – სავალი (გზა)]. Gorak-გორაკ (გორაკ მეგრულში იგივეა, რაც გორაკი ქართულში). ორტვინ –დასახელება იწვევს ორტვინ - ის ასოციაციას. ორტვინ - მეგრულად ბოსტანია. ახლოსაა ვაზიჰევ (Vazihev) - ვაზი ხევი (ვაზის ხევი), შემდეგი დასახელებაა **Bereket** ბერეკეთ (უკომენტაროდ), საკარია - Sakarya და Hopa (ხოპა) - ხოპ არხის (წისქვილის) წყლის ჩამკეტი. აგრეთვე ცნობილი ეკლესიების სახელები თერქეთში: ოშკი -მეგრული ოშ-ასი და აქვე ნაცნობი კი - კლიტე (ასი კლიტე), სუმელა (ბერძნები ეძახიან მგონი პანაგეას და თვლიან ბერძნულით) ან და

მეგრულად ჟღერს როგორც სამება - სუმ არის სამი. აგრეთვე განსაკუთრებით მინდა განვიხილო იშხანი და მოვიყვან მეგრულ დალოცვას „იმ ხან ქოირცხუას“. „იმ ხან“ - „მისი ხანი . რცხუ -ქართულად და რუსულად ზუსტად არ ითარგმნება, მაგრამ ნიშნავს მოგმატებოდეს. მერცხუალა არის - მაგალითად ფიცარზე მეორე ფიცრის მიერთება - გაგრძელება ნაკეთობის სიმაგრის (სიმკვრივის) შენარჩუნებით. მე არავითარ შემთხვევაში არა ვარ რალაც „ფაქტების“ მორგების და აქაც გამომაქვს ზემოთ აღნიშნული თქვენს სამრსჯავროზე.

აჭარაში, საზღვართან არის სოფელი „ქობალეთი“. მე მიმაჩნია, რომ დასახელება იდენტურია ქობულეთის. უფრო კონქრეტულად - მეგრულში ქობალ (ხორბალი) არის პური (ინდურ ენაშიც იგივეა და ეკუთვნის ინდო-ევროპულს. ეს ერთ-ერთი პირველი გაშიფრული სიტყვაა ხეთურ ენაში. ეს ფაქტი აჩენს შეცდომას ზოგიერთი მეცნიერის მსჯელობაში, რომ ორივე ენაში - ხეთურში და ქართულში, უფრო სწორედ სამივეში -ინდურშიც - არის ამ ენების ნათესაობის ნიშანი). არა, ბატონებო, სიტყვა პური ქართულში არის ინდო-ევროპული ბარბარიზმი.

გავაგრძელოთ სია საქართველოში. ვალე -მეგრულიდან ვერ გავა (ქალაქი თურქეთ-საქართველოს საზღვარზე). აქვეა განლაგებული სოფლები. არალი - მეგრულში ჰარალ

(ჰალალი). ჰარალ დო ჰარამ - ჰალალი და ავი. უდე - სახ-
ლი. ყ(ელიფი)დე - მეგრ. სახლი. მობრუნებული „ყ“ (ელიფი)
ქართული ალფაბეტიდან (გაუქმებული) ლექსიკონებში 26
-ე ასო (ი. ყიფშიძე. 36-ე ასო). სვირი. მეორე ამ დასახელე-
ბის სოფელი არის იმერეთში, ზესტაფონთან.

თურქეთიდან შემოედინება მდინარე ფოცხო-ვი. ფო-
ცხო სოფლის სახელი სამეგრელოში. ამ ტერიტორიებზე
და მთლიანად დასავლეთ საქართველოში, ჯერჯერობით
შემორჩენილია, კოლხურენოვანი ტოპონიმები, რომლებიც
იძენენ სემანტიკურ დატვირთვას ანუ დასახელების ლოგი-
კურ აზრს შემორჩენილ ლაზურ და მეგრულ ენებზე: მაგა-
ლითად: ჯიხაიში, ტყვიში, ცხენიში, გვერიში, ოფურჩხეთ,
ოქაცე (ო – პოჩე) და ასე შემდეგ. აქ მინდა განვმარტო -
გვერიში, (გვერ - გველი) გველისი და უაზრო გადარქმევა
ოკოჩე გახადეს ოკაცე. კოჩ მეგრულში არის კაცი -ოკოჩე
საკაცეა და ახალი დასახელება „ოკაცეს“ თარგმნა ქარ-
თულზე მიმინდია თქვენთვის.

ყურადღება მინდა მივაქციო ორ დასახელებას, რომე-
ლიც აკმაყოფილებს მეგრულენოვან დასახელების შექმნის
ტრადიციებს.

ჭაითურა და ტყიბული. ჭყია ტურა. უძველეს დროს კი
არა დღესაც საკმაოდ დასახლებულ ქალაქში აქა-იქ გაისმის
ტურების ყვილი მით უმეტეს დასავლეთ საქართველოში

არსებობს ამ გვარი სახელები ოჭაკე (სა-ჯორე), საირმე ან და ზემოხსენებული ცაგერა (საგერე-სამგლე) და რატომაც არა ჭყია - ზუსტად ნიშნავს ტურის ყვილს მეგრულად და გამოვიდა მწივანა (მყვირალა) ტურა. თანაც მდინარეც ყვირილაა.

ვინც არ ყოფილა ტყიბულში ბალის ყვავილობისას ვეტყვი, რომ ეს საოცრებაა. ირგვლივ ტყეები მოფენილია ქათქათა თეთრი ლაქებით და ოდნავ შესამჩნევი გარეული (ტყის) ბალის ყვავილების არომატით. ახლა შევეკითხები მეღვინეებს. სად აკეთებენ საუკეთესო ქვევრის სარეცხს - სარცხის (მეგრულად ორჩხაშე, რჩხუა - რეცხვაა ანუ სარეცხი) გარეული ბალის ქერქისგან)? ვპასუხობ: დღესაც ძირითადად ბაზრობებზე წარმოდგენილი ამ „ინსტრუმენტის“ უმრავლესობა ინარმოება ტყიბულის რაიონში. და ამ გარეული ბალის სიმრავლემ აჩუქა ქალაქს დასახელება ტყიბული-ტყა ბულ მეგრულადაა გარეული (ტყა-ტყის) ბალი.

მინდა მოვიყვანო სამეგრელოში დღემდე ცნობილი ჩვენი წინაპრების, ბაბუების, ბებიების და მათი წინაპრების დასახელებები. ეს ცნობა მე მომანოდა უალრესად პატივცემულმა, დამსახურებულმა შრომის გმირმა, სოფელ კორცხელის მაცხოვრებელმა, ქალბატონმა - ნანული კვარაცხელიამ:

მეგრულად		ქართულად
1. დიდა	– მუმა	1. დედა – მამა
2. ბები	– ბაბუ	2. ბებია – ბაბუა (პაპა)
3. პეპი (დადი)	– პაპუ	3. – „
4. აბადა	– ჩამიდი	4. – „
5. ბათირია	– ჩათირია	5. – „

სხვა ენებში მეხუთე კი არა, მესამე თაობის წინაპრების დასახელებაც არაა ცნობილი.

მესხეთი (მე სქე თი)

მოსკი - მოსკე მესკე, მესხი - მესკი - მესკე. მე სქე თი. მოაკები ბიბლიურ რუკებზეა აღნიშნული - მაკრონებთან, მოსინიკებთან, თუბალებთან ერთად. ამ სიიდან მესხეთის ცნობადობა აშკარაა და დასახელება „მოსკი“ ჰგავს დღევანდლ დასახელებას „მესხი“. გავიხსენოთ ამ რეგიონის „სა-ექსპორტო“ პროდუქცია - თაფლი. საქართველოში დღემდე შემორჩა ორი განთქმული ფუტკრის გავრცელების კერა. გრძელ ხორთუმიანი მუხურის „ფსქა“ ან „სქა“, „სკა“ – მეგრულად სამივე - ფუტკარია და აჭარული (მესხეთის მოსაზღვრე რეგიონი) - ფუტკარი . მეგრულად ფუტკრის სახე-

ლია - სკა(ფსქა). მო-სკი, მე-სქი, მესკე, მე-სქეთ, მე-სხეთ-ი, მე-სხი. ახლა განვიხილოთ სიტყვა „ბუკი“ და აქედან გამომდინარე ორი ცნობილი ქართული გვარი - მებუკე და ბუკია. ერთი გვარი არის გავრცელებული აღმოსავლეთ საქართველოში მეორე კი დასავლეთში - სამეგრელოში. ორივე გვარი წარმოიშობა სიტყვა „ბუკიდან“. ოღონდ ქართულად (ლიტ) „ბუკი“ არის ჩასაბერი მუსიკალური საკრავი ხოლო სამეგრელოში „ბუქი“ არის ფუტკრის „სახლი“ .ქართულად კი „სკა“ ჰქვია- ფუტკრის ხელოვნურ საბინადროს. ხედავთ სად „გაერთიანდა“ სიტყვა სკა. გვარები კი პირიქით დაამორა ერთმანეთს და მიიღო თავისი მნიშვნელობები „მე ბუკე“ ანუ ბუკზე დამკვრელი - მუსიკოსი და ბუკია - სკის (მეგრულად ბუკის) ხელოსანი, დარგის მცოდნე - მეფუტკრე . აგრეთვე გვარი მესხია გავრცელებულია სამეგრელოში. და ბოლო დანამატი „თი“ ზოგადად ქართულ ენაში, აზუსტებს ამ ადგილს თექ (იქ), თი ადგილს (იმ ადგილას). ჭანიეთი, ყაზახეთი, სპარსეთი, საბერძნეთი და ა. შ.

ჯავახეთი (ჯა ვახე თი). გადავინაცვლოთ ჯავახეთისკენ. ეს დასახელება ბევრი ხანია რომ „ზოგიერთებისთვის“ გახდა „ჯავაკხ“ . ან და რომ დავაკვირდეთ სიტყვის წყობას, აღმოჩნდება მეგრული სიტყვებიდან შედგენილი და ლოგიკური დაშლის შედეგად მივიღებთ „ჯა ვახე თი“ . დავინწყოთ ბოლოდან „თი“, „თი ადგილს, „თექ“ მეგრულიდან ითარ-

გმნება, როგორც „იმ ადგილას“, „იქ“. ესე იგი მანამდე უნდა იყოს განმარტება რა „იქ“ ან „იმ ადგილას“ და დავინახავთ ახსნას „ჯა ვახე“. „ჯა“ არის „ხე“ და „ვახე“ - „არ ზის“, „არ ხარობს“ ანუ გამოდის „ხე არ ხარობს იქ“. თუ დააკვირდებით ჯავახეთი არ არის მაინცდამაინც განთქმული ტყეების სიმრავლით და უძველეს დროინდელი ჯავახე - მეგრულ ენოვანი ტოპონიმი ადასტურებს ამას. შუა ჯავახეთში მდებარეობს ციხე სიმაგრე „ანყური“. სიტყვის დაშლით მივიღებთ მეგრულ ენოვან სიტყვას „ა წყუ“ - რი, რაც ნიშნავს ქართულად „ა წყარო“ რი ლიტერატურულ ქართულში - დანამატია. ეს ციხესიმაგრე, ერთ-ერთია საქართველოში რომელიც, აშენებულია მძლავრ „წყაროს“ - „წყუს-ს ირგვლივ. გავაგრძელოთ გზა ბორჯომისკენ და შევალთ „ჩითახევში“. ხევი - საერთო ქართული სიტყვაა, მაგრამ ვინმე თუ განმარტავს სიტყვა „ჩითა“ - ს. „ჩითა“ ქართულში არ იძებნება, მაგრამ თუ შევცვლი მართო ერთ ასოს მივიღებთ მეგრულ მცნებას „წითელი“ და ეს ცვლილება ჯდება ასოების უღერადობის სიახლოვით. ვცვლით „ჩ“-ს „ჭ“-ზე და ვიღებთ მეგრულ სიტყვა „ჭითა“ - ს წითელს და მთლიანად სიტყვა ხდება „წითელი ხევი“ ანუ რაც მეგრულში სინონიმია „ლამაზი (მშვენიერი) ხევის“. სკეპტიკოსები იტყვიან, რომ ეს დამთხვევაა ან და უფრო მწარე ეპითეტს მოიხმარენ - მაგრამ... რომ გავეყვით გზას ბაკურიანიდან ცრანყაროს მიმარ-

თულებით. სხვათაშორის „ცხრა წყარო“ მეგრულზე ნიშნავს „ჩხორო წყუ“-ს (ქალაქი სამეგრელოში) და გავაგრძელოთ გზა წალკისკენ გავივლით ულამააზეს ტბას, რომლის დასახელება არ ითარგმნება ქართულ ლიტ. და ჰქვია „ტაბა წყუ“ - რი. რი-უკვე იცით, მაგრამ „ტაბა-წყუ“ რალაცას გვაგონებს... ალბათ „ჩხორო წყუ“-ს. გაავისხენოთ მეგრული სიტყვა „ტომბა“, რომელიც ითარგმნება როგორც „ღრმა“, მაგრამ მეგრულში ის განიცდის ტრანსფორმაციას და ყველა მომდევნო სიტყვა იძენს ახალ მნიშვნელობას. „ტომბა“ (ტობა) - „ღრმა“. „ტობა“ - ს შეცვლილი სახე - „ტაბა“ ქართულში ჟღერს როგორც „ტბა“. „წყუ“ უკვე გვეცნობა და „ტაბა წყუ“-რი ანუ „ღრმა წყარო..“

ამ მასალებზე მუშაობისას აღმოვაჩინე ასეთი „თაიგ-ულები“- რეგიონების დასახელებების ლოგიკური ახსნა მეგრულ (შეიძლება თუბალურ) ენაზე. ეს იყო გამომდინარე იმ მოცემულობით რომ ადგილები შედიოდა საერთო კოლხური ცივილიზაციის არეალში და ინახავს უამრავ მეგრულ ენოვან ტოპონიმს. ამ ფაქტმა მიბიძგა გადამეხედა სხვა რეგიონებისთვისაც... და ზემოთ მოყვანილ ლოგიკაში ჩაჯდა კიდევ ერთი რეგიონიც. და რა გასაკვირიც არ უნდა იყოს - ეს არის კახეთი.

კახეთი (კა ხე თი)

ამ ტექსტის საწყის რომ მიუბრუნდეთ, დავინახავთ უძველესი ყურძნის ჯიშის კაჭიჭის დასახელების (ვიმეორებ) შემადგენელი სიტყვებს კაჭიჭე ანუ „კა“ პატარა (წვრილი). კა მეგრულში და ლიტ. ქართულშიც ასოცირდება ვაზის მტევანთან - მარცვალთან. ყოველ შემთხვევაში, მეგრულში ეგრეა და მე განვიხილავ ამ სიტყვას მეგრულის ქრილში. მით უმეტეს ერთ-ერთ ვაზის ჯიშს ჰქვია რკანითელი და ინგლისურად Katsiteli. ეხლა დავაკვირდეთ რეგიონის დასახელებას კახეთი. დავშალოთ და მივიღებთ კა ხე თი. კა განვიხილეთ, ხე მეგრულში - ზის (გაიხსენეთ ვახე - არ ზის), „თი“- ც ცნობილია. გამოვიდა კა ზის (ხარობს) იქ - კა ხე თი. რამდენადაც არ უნდა გაგიკვირდეთ, თითქმის ყველა დასახელებები - „კოლხიდა“, „მაკრონი“, „მოსინიკი“, „გრუზია“, „გურჯისტანი“, „GEORGIA“ და სხვა დასახელებები დავგარქვეს (თანაც ზოგმა არაკეთილგანწყობილმა ჩვენს მიმართ) უცხოელებმა და რატომ არ შეიძლებოდა ქართული რეგიონების დასახელებები (უფრო სწორად თვითდასახელებები) ყოფილიყო თუბალურ-მესხურ-ჯავახურ-ლაზურ-ჭანურ-მეგრულ-ზანურ (ქართულ) ენოვნები. თანაც მარტო ლაზები და მეგრელები შერჩა დღევანდელ სამყაროს და ისეც... საზღვრით გაყოფილი...

მოციქულთა თანასწორნი წმინდა ნინო

ნინა აბზაცებში განხილულია მეგრულ-ლაზურ (ქართული) ენოვანი ტოპონიმები, რომლებიც დღემდე შემორჩენილია თურქეთში. წმინდა ნინა მობრძანდება საქართველოსკენ გზით დასახლებულით ქართული ეთნოსებით და ქადაგებს ქრისტეს სიტყვას ანუ ამ ხალხისთვის გასაგებ ენაზე. „ქრისტეს სიტყვა“ ითარგმნება როგორც „ქრისტემ ნინა“. მეგრულში ითქმის „ნინა მოულ“ - „ენა მოაქვს“, „ნინა გილუულ“ - „ენა გადააქვს“. მოდის ის, რომელსაც ღმერთის სიტყვა, (ენა) მოაქვს. მეგრულში იყენებენ „ლორონთიმ ნინა მოელ“ ანუ „ღმერთის ენა მოაქვს“. ქრისტიანობაში გავრცელებულია წმინდანებისთვის სახელების დარქმევა - ანდრია პირველწოდებული, გიორგი ბრწყინვალე (რუსები ხმარობენ გამარჯვების მატარებელი - Победоносец, წმინდა ნინა (წმინდანი ნინა). ზოგადად მეგრულში, ტრადიციულად არსებობს სახელების დარქმევა და გადარქმევა ადამიანის, პირადი თვისებების მიხედვით. მაგალითისთვის მოვიყვან მეგრულ სახელებს და მათ ქართულ თარგმანს.

შეიძლება, ზემოთ ხსენებულიდან გამომდინარე, დამკვიდრდა სახელი ნინა -ნინო, მით უმეტეს, რომ პირველად ჩნდება წმინდა ნინო მოციქულთასწორთან დაკავშირებით. მაგრამ არსებობს ვერსია, რომ სახელი ნინო არის შუმერული წარმოშობის და ნიშნავს - ქალბატონს.

მარგალ - მეგრელების თვითსახელი ანუ ესე ეძახიან თავის ეთნოს. ითარგმნება ქართულზე – **მრგველი** და დაკავშირებულია **ლუმუს** (მცენარე გომის) მოსავლის მოყვანის პროცესთან, ჩითილების **დარგვასთან**. ზემოთ ნახსენებია **მესხები** (მესქები).

გიორგი - **დარგე** (**დანერგე**) (და არა **გეორგი** Георгий). ძველ დროში **ლუმ** არ ითესებოდა, იმიტომ რომ იწვევდა თესლის დიდ ხარჯს, მისი მარცვლების სინვრილის გამო. ჯერ გამოყავდათ ჩითილები და მერე რგავდნენ ერთმანეთის მოშორებით, რაც აიოლებდა მათ მოვლას და მოგროვებასაც. მერე მოჭრილ ეგრეთ ნოდებულ „ცოცხებს“ აშრობდნენ. გაშრობის შემდეგ ბზისგან დამზადებულ სავარცხლებით ვარცხნიდნენ. მარცვლებს, რამდენიმე მამაკაცი ხის დიდ საკეკში კომბლეთების რტყმით აცლიდნენ შერჩენილ ქერქს. და რადგანაც უკვე აივსო ნალია ლუმით (ლომით), გაგაცნობთ კერძის დამზადებას. ლომი მზადდება ორ ეტაპად. პირველი - იხარშებოდა გასუფთავებული და გამორეცხილი ლომის მარცვლები (ლომი - ფეტვი - ჩუმიზა. რუსულად **Гоми - Просо - Чумиза**). მოხარშულ ფაფაში იყრება ლომის ფქვილი. ჩოგნით (ხვარჩინით, კირზათი) იზილება ერთგვაროვან კონსისტენციამდე. **კირზა** - მრგვალი, მაჯის სისქის ხელა, ქერქისგან გასუფთავებული თხილის ჯობი, იხმარება ლომის მოზელვისთვის, დიდ ქვაბებში ქორწილებ-

ში და დიდ ქეიფებში. ამ შესქელებულ მასაში არ უნდა დარჩეს არ დაშლილი ფქვილის ბურთულები - (მარკვა). ქვაბი იხურება და დაბალ ცეცხლზე ხდება „ჩუნაფა“. „ჩუნაფა“ არის ორთქლში დამუშავება - იხარშება შერეული ფქვილი. ბოლოს თუ მზა ღომში მოურევთ სულუგუნისთვის მომზადებულ ჭყინტ (ჭყლინტი) ყველს ან და დაქუცმაცებულ სელეგინს ანუ სულუგუნს, გამოგივით ელარჯ (ელარჯი). მაგრამ დავუბრუნდეთ მეგრული სახელების თემას. როგორც ვთქვით მეგრელები თავის თავს ეძახიან - მარგალ (მეგრელი), მარგალეფ (მეგრელები). ეს დასახელება გვხვდება ესპანეთში. და ამას ატარებს სოფელი ბარსელონას სიახლოვეს. გასაკვირი დამთხვევაა, არა? იმიტომ, რომ ესპანეთში ამგვარი ტოპონიმების არსებობით დადასტურებულია ბასკების ბასკონიამდე (გასკონიამდე) მისასვლელი ხანგრძლივი გზის ნაკვალევი.

ზემოთ ხსენებული ადასტურებს იმ ისტორიულ ფაქტს რომ კოლხეთი ცნობილია, როგორც ერთ-ერთი ადგილი, სადაც განვითარდა მინათმოქმედება და თვით საქართველოს უცხოური დასახელებაა G E O R G I A, სადაც GEO არის მინა და RGIA-ც საოცრად მეგრულად ჟღერს.

რგულა არის დარგვა და RGIA - რგია - მიდრეკილიაა რგვისკენ (დარგვის). ყველა ხუმრობაში არის ხუმრობის წილი.

ბავაბრძელოთ სახელეზის ბანხილვა.

გურამ - გულიერი ან გულადი (მამაცი), უჩა - შავი, ტუტ (ტუტუ) - მთავარი ღმერთი ძველ კოლხეთში და აგრეთვე ძველ ეგვიპტეში. აქედან გამომდინარეობს კალენდარიდან წარმოშობილი სიტყვა კალანდა . ამიტომაცაა რომ კალანდის (მთვარის ციკლის მიხედვით გამოთვლით ანუ მთვარის კალენდრით - ახალი წელი) კვერის ფორმა ახალი მთვარის მსგავსია. თუთა – მთვარე და თუთაშხა (ორშაბათი)-მთვარის დღე. ახალი კვირის პირველი და უმთავრესი დღის სახელი მიძღვნილია -უმადლეს ღმერთს - ტუტს (თუთს) ანუ თუთას. კვატატ - კვატა (იხვი) ანუ „მოიხვო“, ქიონია – მთქნარიანა (ხშირად ამთქნარებს) ქალის სახელი, სქვამა - ლამაზი (მამაკაცის სახელი) ერქვა ბაბუაჩემის ბაბუას ანუ ჩამადის. თუთანა - მთვარისა (ქალის სახელი) და ასე შემდეგ.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება, წარმოიშვა სახელი ნინა - ნინო, მით უმეტეს, რომ ეს სახელი პირველად ჩნდება წმინდა მოციქულთა თანასწორის ნინოსთან დაკავშირებით.

როგორც ზემოთ ვახსენე, ჩემი მიზანი არის დასახელებების და ტოპონიმების განხილვა და მათი აზრიანი და ლოგიკური მნიშვნელობების დაბრუნება რომელიმე ამ ლოკა-

ციებზე. მე ვთქვი, რომ არ შეეცხები არქანჯელო ლამბერტის რუკას, მაგრამ დღევანდელ აფხაზეთში ხდება დასახელებების შეცვლა. ეს მაგრა შეეხო ტყვარჩელის ზონას და მე მიინდა განვმარტო ამ რეგიონის დასახელებების წარმოშობა. ტკვარჩელ, ტყარჩელი. პირველი - ქალაქი აფხაზეთში, მეორე - სოფელი იმერეთში ანუ ძველ ზანეთში, სადაც შემორჩენილია ზანურ-მეგრულ ენოვანი დასახელებებს შეიძლება დაუმატოთ კუმურიში (კ-ს მაგივრად ასო ელიფი, მოზრუნებული «ყ»), მეგრულიდან ტყემლოვანაა. ყ(ელიფი) უმერ ვიმეორებ - ტყემალია. კინტრიში, კანტხარ მეგრულიდან არის კიტრი. ვხმარობ რუსულ ასო „ჩ“ -ს

ტკვარჩელი (ტყვარჩელი) და ტყარჩელი განსხვავდება სიტყვებით ტკვა ანუ ვარაუდით ეს არის ჩვენთვის ნაცნობი ტკვა -კიბე და მეორე ტყა და რჩელ - უკვე იყო გარჩეული. ესე იგი პირველი ნიშნავს „დაფენილ კიბეს“. მაგრამ სავარაუდოა, რომ ოდნავ შეცვლილია და არის მეორე სიტყვის იდენტური და ლოგიკით - „ბალახით“ ან „ტყით“ - დაფენილს (დაფარულს) ნიშნავს. გავაგრძელოთ მიდამოების გადახედვა. ტყვარჩელის თავზე არის დომინანტი მთა, რომელს სახელია ხოჯალ ანუ ამ სიტყვის განმარტება შეიძლება მარტო მეგრულად. და რაც იპყრობს ყურადღებას არის ის, რომ ეს ტოპონომი არის გავრცელებული გურიაშიც. ხაჯალია სოფელი და რაც არის გასაკვირი ამ ტიპის ტოპონომი

წარმოდგენილია აზერბაიჯანში - ხოჯალი და აქ შეიძლება იყოს ალბანური წარმოშობის. დღეს, ჩემი ვარაუდით, მეგრულთან მსგავსება აქვს შემორჩენილი მცირერიცხოვან ალბანური მემკვიდრე ეთნოსის წეს-ჩვევებით და საოცარი მსგავსი ენის ჟღერადობით. რაც მთავარია, ზოგი სიტყვების მნიშვნელობის დამთხვევითაც და ეს ეთნოსი არის უდიდები. ყველა ამ დასახელებას აერთიანებს ორი სიტყვა „ხოჯ“ და „ოლ“. ხოჯ არის ხარი ანუ დაკოდილი კურო და ოლ არის სავალი ანუ გზა. ცნობილია, რომ კავკასიის ყველა მაღალმთიან და სახიფათო გზებზე ოდითგან იყენებდნენ ხარებს. ჰიმალაიში, ტიბეტში -გავრცელებულია იაკები. ალპებში ხარები და მოგვიანებით ჯორები, დაბალმთიან კავკასიაში ვირები და ჯორები.

ყველა ამ ცხოველს ახასიათებს დინჯი, დამყოლი ქცევა, გადაადგილება და მძიმე ტვირთების გადაზიდვა. ყველა ეს მახასიათებელი არის გამოსადეგი, მთიან რეგიონებში, ამ ცხოველების გამოყენებისთვის. აქვე მინდა მოვიხსენიო ტოპონიმი ხარაგაული, რომელიც ახსნადია მეგრულად. ხარგელ ნიშნავს დატვირთულს და ულა - სვლას. შეიძლება ვივარაუდოთ რომ ხარაგაული (ხარგელულა) იყო ამგვარი ტვირთების გამტარი ადგილი - სავალ გზაზე. ტვირთგამტარი, ტვირთსავალი, ტვირთის გზა - შესაძლებელია აქ ყოფილიყო საბაჟო.

ცხენების გამოყენება დაიწყეს მომთაბარე სტეპების ხალხებმა. ვარაუდით ესენი იყვნენ ჰუნები, სკვითები, არაბები და აგრეთვე მონღოლები.

ტყვარჩელის მთებიდან იწყებს თავის დინებას მდინარე ღალიძგა - ღელეს ზვარი (ღალ - ღელეა და ძგა - გვერდი, ზღუდე) ზუსტი თარგმანი არ არსებობს (რუსულად край - ზღვარი) იმიტომ, რომ აქ იგულისხმება ზღუდეც - გადაუკვეთელი ხაზი. ღალიძგაში ჩაედინება მდინარე ულუს, ტრანსფორმირებულია სიტყვა ულუ-სგან (გაუსვლელი), რომლის დასახელება შეიცვალა ალბა, აქ ქვანახშირის მალაროების და ქალაქის ასაშენებლად რუსული მუშების ჩამოყვანით - მეოცე საუკუნის ოცდაათიან წლებში. ჩასახლებული რუსებისთვის სიტყვა ულუ იცვლება უფრო ნაცნობი მონღოლური ულუს-ით. ამ მდინარეში მე დავიჭირე პირველი კალმახი. წყალი დუღს მის მიერ გამოლესილ და გამოლოტკილ ვინრო კანიონში. ზევით სათავესკენ მდინარე გადადის ნახტომებზე, დევების სლიპინა კიბეების მაგვარ სივრცეში სვლა ხდება შეუძლებელი. თავად ქალაქიც განლაგებულია უზარმაზარ ოთხ თუ ხუთ საფეხურიან „კიბეზე“. ამ საფეხურებზე განლაგებულია - კვეზან-ი („ი“ ქართული დანამატია) მეგრული - ქვეზენ (ქუა ზენი) ქვიანი (ვაკე) მინდორი. შემდეგ საფეხურზე - აკარმარა, რომლის მზიანი მიდამოები,

ნაბლებით, როდენდრონით, გარეული რწყავით, მარად მწვანე საბნით გადაფარულ ადგილზე, მთის სხეულიდან მოთუხთუხებს როდონის მინერალური წყაროები და ამ მიდამოში ჩადგმული პატარა, ვანების მისაღები, პავილიონები.

როდონი არის მცირე რადიაციის მქონე ელემენტი და ამ ბალნეოლოგიურ წყაროში სამკურნალო ვანების მიღება შეიძლება მხოლოდ ათი დღე, მაქსიმუმ. რადიაციის გამო ოპტიმალური მკურნალობის ვადაა ერთი კვირაა. ალბათ, ეს იყო ცნობილი ჩვენი წინაპრებისთვისაც და დაარქვეს ამ ადგილს აკა მარა ანუ მეგრულად „აკა მარა“ - „მარტო კვირა“, რომელიც მერე გახდა აკარმარა. მერე ტყვარჩელის ცენტრი და ძირითადი ქალაქის ოდნავ მაღლა, უზარმაზარ ქვის მონოლითზე, დაახლოებით ნახევარი კილომეტრის დიამეტრის სიდიდის ლოდზე - დასახლება „ჯანტუხა“.

ჯანტუხა საინტერესო, ჯერ გამოუცნობი ტოპონიმია, მაგრამ ეჭვი არ მეპარება, რომ წარმოადგენს იგივე მეგრულ წარმოშობის სიტყვას. სიტყვის დაშლის შედეგად მივიღებთ ორ მონაცემს ჯანტუხა და მეორე ჯანტუხა. პირველი: „ჯან“ ხშირად გამოყენებადი სიტყვაა და ნიშნავს „ხეს“. მაგრამ „ნტუხა“ გაიჭედა. მეორე: „ჯან“ - „ტუხა“ (ჯან-თუხა). „ჯან“ - „ნევს“ და „თუხუა“ არის „ანენვა“. მატყლის, მისგან ძაფის, გრეხვისთვის წინა დამუშავება. ლოგიკურ შედეგამ-

დე ვერ მივედით? ეს არის დიდი მწოლიარე ლოდი და ხეები იზრდება მარტო იმ საზღვრებში, სადაც მთავრდება მონოლითი და ამის გამო იყო მზიანი. მამაჩემის მონაყოლიდან მახსოვს, რომ საცხოვრებელი სახლის ასაშენებელი ფართი იქნა მომზადებული ორ-სამ დღეში, ვინაიდან ადგილი დაფარული იყო ეკალით, ბურქებით და მცოცავი მცენარეებით. შეიძლება იმ დროს ეს მიდამო გავდა მწოლიარე ანენილ (თუხილ) ეკალბარდს . ცნობისთვის ამ ხსენებული სახლის აშენების დროს 1937 წ. გადაასახლეს მამაჩემი და წამებით მოკლეს მისი მთავარი ინჟინერი - სპერანსკი. ეს აღწერილია ჩემს წიგნში.

ტყვარჩელთან ახლოს არის მდინარე მოქვი, რომელშიც ჩაედინება რამდენიმე მცირე ლეღე და მდინარეები დვებ და ოტაპ. მდინარე მოქვის ქალაპოტი , მთელი დინების მანძილზე არის ქვიანი და ამას ადასტურებს მისი სახელიც მოქვა ანუ „მო ქუა“ რომ თარგმანი ქუა - ქვაა და მო ნიშნავს იგივეს რაც ქართულ ლიტ. (მაგალითი: მო - პირკეთებული) „მო ქვაფული“ . ამგვარი დასახლება გხვდება მოქვის სიახლოეს, სოფელ კვიტოული აფსუურად „კუტოლ“. ოლ, ოლუ ჩვენთვის უკვე ცნობილია და მგონი „ქუა“ - ც. გამოვიდა ქუათ ოლ რაც ნიშნავს „ქვით სავალს“ (ქვიან გზას) გზა მიდის მდინარე დღუმუშის გვერდით „დრუმუში“ მეგრულიდან უაღრესად ტალახიანს. წვიმიან

ამინდში ეს მდინარე დიდდება და ახლო ენერებიდან (ენ-ნერ -ტყით დაფარული გორაკები) ჩამორეცხილი შლამი მიაქვს ზღვაში. დღემუშ არის შლამი. ახლოს არის დასახ-ლება ტამიში, ტამიში - რუსული დესანტის გადმოსხმით და მისი განადგურებით არის ცნობილია აფხაზეთის ომის დსროს.

მდინარე დვაბ. დვაბ შეიძლება იყოს წარმოშობილი სიტყვა ჟვაბ და მე გამიგია დვაბუთ გამოთქმული გომ-ბემოს დასახელება. მაგალითისთვის - მორმოლია, ბორ-ბოლია (ობობა); ბუტუტია, ჭკიჭკიტია (ჭიანჭველა); და დვაბ - გორდ და ჟვაბ -გორდ (გომბეშა - ბაყაყი) და უბ-რალოდ დვაბ, ჟვაბ (გომბეშა). არ ვამტკიცებ - უბრალოდ ვმსჯელობ, მაგრამ გაზაფხულზე მთებში კალმახზე თევ-ზაობისას, ჩამდგარ გუბეებში, ვამჩნევდი ორი განსხვა-ვებული ბაყაყის ქვირითს. ერთი იყო მსხვილ ხიზილალის მძივივით გადახაზული წყლის სივრცე, მეორე კი მყუდ-რო, ყურძნის მტევნებივით, ჩალაგებული ხასხასა ხავსის ბუდეებში. ცხადია, რომ ერთი ჯიშის ნასაქმარი რომ არ იყო ეს ქვირითობა, მაგრამ ორი ჯიშის ბაყაყი მე იქ, ათე-ული წლების განმავლობაში, არ მინახავს. შეიძლება აქ იყო შემჩნეული გომბეშო და ამან გააჩინა ეს დასახელე-ბა - დვაბ.

მეორე მდინარეა ოტაპ, რომელიც გამოდის გამოქვაბულიდან დასახელებით „აბრსკილ“ - აფსუური ანალოგი მითიური ამირანის (პრომეთეოს), რომელიც, ლეგენდის მიხედვით, ამ გამოქვაბულის სიღრმეშია მიჯაჭვული. ბავშვობაში ვარ მეგობრებთან ურთად, შემძვრალი ბოლომდე. აბრსკილ-ამირანი ვერ ვიპოვეთ. არ მისული ბოლომდე ჩირაღდნების მოციმციმე შუქმა ამოგლიჯა კედლის პატარა თაროზე ადამიანის თავის ქალა. შიშისგან თუ სიცივისგან მოძაგძაგე ჯგუფით მიეუახლოვდით და კარგ შუქში გამოჩნდა საკმაოდ დამაჯერებელი თიხის ნაკეთობა. მეორედ ჩემი შესვლა გამოქვაბულში მოხვდა ხუთი - ექვსი წლის შემდეგ - 1964 წელს. ჩვენს კლასთან დამეგობრებულ ლენინგრადელ მოსწავლეებთან ერთად აღვნიშნეთ სკოლის დამთავრება.

ოტაპმაც შეინარჩუნა თავისი მეგრული სახელი. ოტაპ - ოტოფ. ტოფუ არის თევზის სახეობის მეგრული დასახელება და ამ სიტყვითაც არის აღნიშნული ტოფუს ქვირითობის „რიტუალი“. ტოფუ - თევზი: ტოფუა - ქვირითის ყრა; ოტაპ(ფ) - „ო-ტოფ“ - „ო“ ქართულის ანალოგი „სა“ ანუ „სა - ქვირითე“. ტოფუს ქვირითის (ქვირითი - მეგრულში „ქვირი“ - „ფქვილია. ვიზუალურად ქვირითობა ჰგავს თეთრი ფქვილის გაზავებას მდინარეში) საყრელი ადგილი ხასიათდება მდინარის დინების სტაბილურო-

ბით - არ უნდა დიდდებოდეს წვიმის ან სხვა ზეგავლენის დროს, უნდა იყოს ნელი და დაახლოებით სამი-ოთხი თითის სიღრმის, წვრილლორლიანი, ფსკერით. მე ვიცი მხოლოდ ორი ასეთი ადგილი მდ. ოტაპ (გამოდის გამოქვაბულიდან) და მდ. კამანი (მდ. გუმისთის შეერთებამდე) - გამოდის კლდიდან. ბოლო მდინარეს „დავესნარით“ ქვირითობისას და სასროლი ბადის სამი დაფარვის შედეგი გახდა ექვსი „ვედრო“ კაი მოზრდილი ტოფუ. ღამე იყო მთვარიანი, სიო გვეფერებოდა და გვახვევდა თევზის მსუბუქ არომატში. მდინარე, თევზის გამო, შრიალებდა, ვერცხლივით ბრწყინავდა, რამდენიმე ასეული მეტრის მანძილზე, კამანის წმ. სვიმონ კანანელის სახელობის ეკლესიის მიმართულებით, რომლის კონტურები ოდნავ ჩანდა მოშორებით, მთის ძირში.

აფხაზეთის ომის დროს სეპარატისტების დაქირავებულებმა დახვრიტეს აფხაზი პატრიოტი იური (გიორგი) ანუა და მონასტრის წინამძღვარი, მღვდელმონაზონი ანდრია (ყურაშვილი).

პარჩხილ

მსოფლიოში არც ერთ ენაში ვერცხლის დასახელება არ არის დაკავშირებული მისი მოპოვების მეთოდთან - გარდა მეგრულისა. ამ ლითონს მეგრელები ეძახიან ვარჩხილ-ს, რაც ქართულ ენაზე ნიშნავს ლითონ ვერცხლის. ამ დასახელების განხილვისას თქვენ დარწმუნდებით ამ დასკვნის სიზუსტეში და არა პირიქით.

ვერცხლის რენვის ერთ-ერთი მეთოდი ემთხვევა ოქროს მოპოვებისას. და ეს არის მადნის ანუ ქვიშის ან მინის შლამის გამორეცხვა. გამორეცხვის შედეგად მძიმე ლითონების ნამცეცები, ნაწილაკები, რჩება გამოსარეცხ ჭურჭლის ფსკერზე და არ ჩაირეცხება უსარგებლო შლამთან ერთად. გადავთარგმნოთ რამდენიმე სიტყვა გამოყენებული ამ პროცესის აღწერაში თავიანთი თარგმანით მეგრულ ენაზე. „გამორეცხვის“ (რჩხუალა), „არ ჩაირეცხა“ (ვეგნირჩხუაფ) და არ ჩარეცხილი არის ვარჩხილ. მეგრულ ენაში რეცხვა აღინიშნება ორი განსხვავებული სიტყვებით ნახუა ნიშნავს თეთრეულის, ტანსაცმელის და სხვა ქსოვილოვანი ნაწარმის რეცხვას და მეორე, ჩვენთვის საინტერესო სიტყვა, რჩხუალა არის დანარჩენი ნივთების რეცხვას. მაგალითად: მანქანის, ჭურჭლის და აგრეთვე ძვირფას ლითონიან მადნის (კოლხეთის შემთვევაში სი-

ლის, ღორღის და შლამის) რეცხვას. უსარგებლო ნაწილაკების გამორეცხვას და ამ ტერმინსაც აქვს ორი დასახელება ზედაფენის გადარეცხვა არის გინორჩხუალა და ქვედას - გითორჩხუალა - არის ღომისთვის სიმინდის ღერღილის გამორეცხვა. და რაც არ გაყვა ჭუჭყს და დარჩა ჭურჭელში - არ ჩაირეცხა, არ ჩარეცხილი (ვარჩხილ) არის მძიმე, ძვირფასი ლითონების ნარევი. და ვინაიდან, რაღაც დროის განმავლობაში არ კეთდებოდა ამ ნარევის სეპარაცია (გაყოფა) მისგან იჭრება მსოფლიოში უძველესი ქირის, ფასის ეკვივალენტი, სხვა და სხვა ნომინალების მქონე (ფული) მონეტები. ბერძნულ ქრონიკებში ეს მონეტები მოხსენიებულია დრაჰმებით, ქართული დასახელებაა „კოლხური თეთრა“ (КОЛХИДКА). აქედან ქართული ფულის - ლარის წვრილ მონეტებს დაერქვა თეთრი. კოლხური მონეტები იყო თეთრი ფერის ვინაიდან მათში ვერცხლის მოცულობა აჭარბებდა ოქროს . რუსულ მონეტებში ზოლოტნიკის (შეფარდება ვერცხლის და ოქროს) რაოდენობა აღრიცხულია და აგრეთვე სინჯების სისტემით ძვირფას ლითონისგან დამზადებულ ნივთებზე და მონეტებზე - ამოტვიფრულია ციფრებით. აგრეთვე ძვირფასი ლითონების ზოდებზე დაშტამპულია სისუფთავის აღმნიშვნელი სინჯები. მაგრამ ეს მოხდა იმის შემდეგ, რაც გამოიგონეს ლითონების ერთმანეთისგან განცალკე-

ვება და მათი „სისუფთავის“ ამაღლება, რაც დღეს უკვე აღწევს პროცენტებში (%) 0-ის მიმდევ შემდეგ რამოდენიმე ცხრიანს. ვინაიდან კოლხეთში მისი მოპოვება ხდებოდა რეცხვით (ეს ისტორიულად დადასტურებულია) და ცხვრის ტყავის გამოყენებით. დღესაც დანადგარებში ოქრო იღებება მოკლე ბენვიანი ნაბადის ხალიჩებზე. დასახელება დარჩა მეგრული – ვარჩხილ (არ ჩარეცხილი, ჩარჩენილი) და ამ სიტყვით აღნიშნავენ ვერცხლს, ლითონის ფულს (ხურდას) და აგრეთვე მთებშია არ ჩამორეცხილ - ჩარჩენილი წლის აუზს (ტბას).

ტოპა ვარჩხილ

კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ სიტყვა ტოპა და მისი გაჩენის ევოლუცია. ტომბა, ტობა - ღრმა და აგრეთვე ტაბა - ტბად გადასული ქართულში.

ვარჩხილ უკვე განხილულია და გამოდის რომ ტობა ვარჩხილ ნიშნავს არ ჩარეცხილ (ჩარჩენილს) ღრმა წყალს, ტბას და არა ვერცხლის ტბას. არ გაიგით რუმ მე წინააღმდეგი ვარ ტბის ამ დასახელების, მაგრამ დასახელების

პირველადი (მეგრული) მნიშვნელობა არის - არ ჩარეცხილი
წყრო, ტბა, სიღრმე...

დავუბრუნდეთ ძვირფას ლითონებს, და ვივარაუდოთ, რომ ვერხლის და ოქროს გარჩევა შესძლეს მოკლე ხანებში, ვინაიდან გამორეცხვით მოპოვებული ლითონების ფერი დიდად განსხვავდებოდა. ვერცხლის (ჯერ მადანს) აქვს მკვეთრად შავი ფერი, ლითონზე შენაერთის ფენა გოგირდწყალბადის შემადგენლობიან ნწყლების ზემოქმედების შედეგად. ვერცხლის ამ თვისებას, შემდგომში, გამოიყენეს ჯოზეფი ნისეფორე ნიეფსი - ფოტოგრაფიაში. ოქროს ფერი კი აშკარად განსხვავებულია და არ იცვლება (ჟანგდება). აქედან გამომდინარე, ოქრო იკავებს დიდ ადგილს სამკაულებების წარმოებაში და რაც მთავარია, წარმოადგენს გადახდის მანანდე ნახსენებ ფუნქციას ანუ ქირის (ფასის) გადახდის, ფულის სიმყარის და მისი ნომინალის (მყიდველ უნარიანობის) - მტკიცე გარანტიის სახელმწიფოებისგან ანუ ქვეყნების ეკონომიკის მდგრადობას. მე შემთხვევით არ გამომიყენებია სიტყვა ქირა, თანხა, ფული – სინონიმებია ქართულ ენაში და ამ სიტყვებში ქირა მეგრულში იმავეს ნიშნავს რაც ქართულში. ამ სიტყვას ვხმარობთ როგორც სა - ქირაო , რაც ითარგმნება მეგრულზე „ო ქირე“. ამ სიტყვას არც სჭირდება ბევრი გადაკეთება და მსჯელობა იმაზე - ჰგავს სიტყვა „ო ქრო“ და „ო ქირე“ ერთმანეთს. ზე-

მოთ ხსენებული დასახელებებიდან პირველი გაჩენილია და დაკავშირებულია უძველეს კოლხეთში ძვირფასი ლითონების მოპოვებასთან სიტყვა **ვარჩხილს** და აქედან გამომდინარე **ვერცხლის** დასახელება ლოგიკურია და არ არის სადაო. მეორე კი კოლხიდის სამეფოს ეკონომიკასთან და მის ცნობადობასთან როგორც მდიდარ და იმ დროინდელ სამყაროში განთქმულ, მაღალგანვითარებულ, ჯადოსნურ სამეფოდ!

ამ ლითონის ბრწყინვალეობამ მიაღწია საბერძნეთს და იმ დროის უდიდესმა ცივილიზაციამ ვერ გაუძლო ცდუნებას და შემოიჭრა ამ სამყაროში და ამით, მთელ მსოფლიოში, გაუთქვა სახელი, ძველი დროიდან დღემდე, კოლხეთის ჯადოსნურ სამეფოს.

ო ქირე - ო ქროს დასახელების ბედი კი მიმინდია თქვენთვის!

ISBN 978-9941-9930-3-9

9 789941 993039